

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Samir Vučkic

Dileme institucionalizacije novih strank v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Samir Vučkíć

Mentor:izr. prof. dr. Tomaž Deželan

Dileme institucionalizacije novih strank v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Dileme institucionalizacije novih strank v Sloveniji

V diplomskem delu smo se ukvarjali z institucionalizacijo strank in njenim vplivom na dolgoročno preživetje novih strank v Sloveniji. Preučili smo primer stranke Zares in opisali, kako je potekal organizacijski razvoj stranke, s poudarkom na njeni institucionalizaciji. Oprli smo se na Panebiancovo teorijo institucionalizacije strank, ki smo jo podrobno predstavili, in uporabili teoretski model na primeru stranke Zares. Preučili smo koncept novih strank in si ogledali, kako so se razvijale v Sloveniji in kateri dejavniki vplivajo na njihovo uspešnost. Tudi tu smo poskušali povezati teoretične predpostavke s primerom stranke Zares. S študijo primera smo poskušali kar se da podrobno odgovoriti na vprašanje, kakšna je povezava med institucionalizacijo in preživetjem stranke. Ker je v skladu s Panebiancovim modelom stranka Zares vsaj v nekem obdobju svojega delovanja dosegla visoko stopnjo institucionalizacije, a je kljub temu sčasoma doživela propad, smo prišli do zaključka, da so za preživetje novih strank pomembni tudi drugi dejavniki, ki smo jih poskušali opredeliti.

Ključne besede: politične stranke, organizacijski razvoj, institucionalizacija, nove stranke, dolgoročno preživetje (novih) strank.

Institutionalization dilemmas of new parties in Slovenia

In the present diploma thesis, we examined party institutionalization and its effect on long-term survival of new parties in Slovenia. We studied the case of Zares party and described its organizational development, with particular focus on its institutionalization. We presented in detail Panebianco's theory of party institutionalization and applied his theoretical model to the case of Zares. We studied the concept of new parties; we looked at how they had evolved in Slovenia and identified the factors that affect their success, once again attempting to apply the theory to the case of Zares. The case study served as the basis for our effort to answer the question of the connection between institutionalization and party survival. According to Panebianco's model, Zares was highly institutionalized (at least in a certain period of its existence), but despite that it eventually ceased to exist. This led us to conclude that there are other important factors affecting the survival of new parties, hence we attempted to identify these factors.

Keywords: political parties, organizational development, institutionalization, new parties, long-term survival of (new) parties.

KAZALO

1 UVOD	6
1.1 Namen in cilj diplomskega dela	7
1.2 Raziskovalno vprašanje	8
1.3 Metodologija	9
1.4 Zgradba diplomskega dela	10
2 TEORIJA POLITIČNIH STRANK	10
2.1 Opredelitev politične stranke	10
2.2 Organizacijska struktura in tipi političnih strank	12
2.3 Organizacijski razvoj političnih strank (Panebiancov model)	15
3 INSTITUCIONALIZACIJA POLITIČNIH STRANK	19
3.1 Kazalniki stopnje institucionalizacije strank	22
3.2 Močne in šibke institucije (idealna tipa)	23
3.3 Povezava med genetičnim modelom in institucionalizacijo	25
4 NOVE POLITIČNE STRANKE	27
4.1 Koncept novih političnih strank	28
4.2 Okoliščine nastanka novih političnih strank v Sloveniji	31
4.3 Nastanek, razvoj in značilnosti novih strank v Sloveniji	33
5 POLITIČNA STRANKA ZARES	40
5.1 Nastanek stranke Zares	40
5.2 Organizacijski razvoj in organizacijska struktura stranke Zares	43
5.3 Financiranje stranke Zares	46
5.4 Krize, zaton in razpustitev stranke Zares	50
6 INSTITUCIONALIZACIJA STRANKE ZARES	52
6.1 Genetični model stranke Zares	52
6.2 Kazalniki stopnje institucionalizacije stranke Zares	54
7 SKLEP	59
8 LITERATURA	63
PRILOGE	68
Priloga A: Intervju z Urošem Grudnom, nekdanjim sekretarjem stranke Zares	68
Priloga B: Intervju s Pavlom Gantarjem, nekdanjim predsednikom stranke Zares	73
Priloga C: Intervju z Andrejo Škrabec, nekdanjo predsednico občinskega odbora osrednjeslovenske regije stranke Zares	76

Kazalo tabel

Tabela 2.1: Panebiancov trifazni model organizacijskega razvoja strank	16
Tabela 3.1: Razmerje med genetičnim modelom in stopnjo institucionalizacije (1)	26
Tabela 3.2: Razmerje med genetičnim modelom in stopnjo institucionalizacije (2)	27
Tabela 4.1: Značilnosti novih parlamentarnih strank v Sloveniji (1992–2011)	38
Tabela 5.1: Prihodki stranke Zares v letih 2011 in 2012	47
Tabela 5.2: Prihodki stranke Zares v letih 2013 in 2014	48
Tabela 5.3: Prihodki stranke Zares v letu 2015	49
Tabela 6.1: Kazalniki stopnje institucionalizacije za stranko Zares	58

Seznam kratic

AS	Aktivna Slovenija
DEMOS	Demokratska opozicija Slovenije
DeSUS	Demokratska stranka upokojencev Slovenije
DLGV	Državljska lista Gregorja Viranta
LDS	Liberalna demokracija Slovenije
LZJ–PS	Lista Zorana Jankovića – Pozitivna Slovenija (kasneje Pozitivna Slovenija)
NSi	Nova Slovenija
SD	Socialni demokrati
SDS	Slovenska demokratska stranka
SKD	Slovenski krščanski demokrati
SLS	Slovenska ljudska stranka
SMC	Stranka Mira Cerarja (kasneje Stranka modernega centra)
SMS	Stranka mladih Slovenije
SNS	Slovenska nacionalna stranka
ZaAB	Zavezništvo Alenke Bratušek (kasneje Zavezništvo socialno-liberalnih demokratov)
Zares	Zares – nova politika (kasneje Zares – socialno liberalni)
ZL	Združena levica

1 UVOD

Politične stranke so temeljni element modernih političnih sistemov, pogosto celo »sinonim za moderno družbo in moderno politiko« (Fink-Hafner 2001, 12). Kot organizacije so stranke izšle iz civilne družbe in so posredovale med civilno družbo in državo (Krašovec 1997, 211). Kot moderen pojav so se stranke oblikovale v 19. stoletju, kar je bilo pomembno povezano z razvojem modernih političnih ustanov znotraj nacionalnih držav in še zlasti z razvojem parlamentarizma in širjenjem volilne pravice konec 19. stoletja. Klasična politologija obravnava stranke kot »nepogrešljive igralce v procesih uvajanja demokracije, demokratizacije in stabilnega delovanja demokracije« (Fink-Hafner 2004, 14). Tudi po Blondelovem (v Fink-Hafner 2001, 15) mnenju so politične stranke »temeljnega pomena za sodobne družbe, ker so poglobitve institucije za obravnavanje in razreševanje konfliktov v družbi«. Stranke so ključni dejavnik sodobnega vladanja, saj »strukturirajo volilne glasove, povezujejo in mobilizirajo množice državljanov, agregirajo različne interese, regrutirajo voditelje za javne funkcije, oblikujejo javne politike, legitimirajo politični sistem in sodelujejo pri procesu politične socializacije državljanov. Stranke so torej ključna vez med državljani in državo« (Fink-Hafner 2001, 16–17).

Pomembno se je zavedati, da politične stranke niso statični sistemi, temveč živi organizmi, ki so podvrženi vplivom svojega okolja in se skozi svoj obstoj nenehno spreminjajo. Njihov nastanek, oblikovanje in razvoj se kljub nekaterim skupnim značilnostim med seboj razlikujejo, kar vpliva na dolgoročno preživetje in uspešnost stranke, vključno z njenimi rezultati na volitvah. Slednje je ključnega pomena, saj je cilj vsake stranke priti na oblast oziroma vplivati na oblikovanje politik. Delovanje v volilni areni oziroma tekmovanje za glasove volivcev pa je tudi lastnost, ki stranke ločuje od drugih vrst organizacij (Panebianco 1988, 6).

V diplomskem delu se bomo osredotočili na Panebiancov (1988) model organizacijskega razvoja strank in njihovo institucionalizacijo, ki predstavlja osrednji koncept njegovega modela in »kvalitativni preskok v razvoju stranke« (prav tako, 53). Panebianco poudarja pomen organizacijske zgodovine stranke in njenih odnosov s spreminjajočim se okoljem, ki ju pojmuje kot ključna dejavnika za dolgoročno

preživetje in uspešno delovanje stranke (prav tako, 49). To pa je še posebej pomembno za nove stranke, ki prvič vstopajo v politični prostor. Preživetje in dolgotrajnost strank sta ključnega pomena za stabilnost političnega sistema. Z raznolikostjo zastopanosti različnih političnih opcij se demokracija krepi.

Vprašanja o razvoju in vplivu novih političnih strank so še posebno velikega pomena v časih, ko nekateri opazovalci razglašajo zaton zahodnih strank, pri čemer bi nove stranke lahko odigrale vlogo spodbujanja ali zaustavljanja tega zatona. Sodobne nove stranke so del odvijajočega se procesa spreminjanja strankarskih sistemov (Harmel 1985, 404). Nove stranke prinašajo svežino in prepotreben korektiv sistema (Krašovec in Haughton 2014, 53).

Od prehoda Slovenije v demokracijo dalje so tudi pri nas vznikale številne nove politične stranke. Mnoge izmed njih so na volitvah dosegle rezultat, na podlagi katerega so vstopile v parlament; nekatere so se v njem uspele obdržati več zaporednih mandatov (DeSUS, SNS), sicer pa je dolgoročni uspeh novih strank vprašljiv, saj večini izmed njih ni uspelo ponoviti takšnih rezultatov na prihodnjih volitvah.

Ena od mnogih novonastalih političnih strank, ki so se pojavile v Sloveniji v post-komunističnem obdobju, je bila tudi levo-sredinska stranka Zares – socialno liberalni (prvotno Zares – nova politika), ustanovljena oktobra 2007. Na svojih prvih državnozborskih volitvah leta 2008, zgolj nekaj mesecev po ustanovitvi stranke, je dosegla parlamentarni prag, uspešna je bila tudi na lokalnih volitvah leta 2010, na kasnejših volitvah pa ni več dosegala vidnih rezultatov in je sčasoma prenehala delovati. Stranka Zares je zanimiva za raziskovanje zaradi svojega hitrega uspeha, zaradi svoje organizacijske strukture in medijske izpostavljenosti, pa tudi zaradi svojega nenadnega zatona in umika iz političnega prostora. Njena vloga je morda pomembna tudi zato, ker je njen začetni uspeh pomenil vzpodbudo in zagon nastajajočim strankam.

1.1 Namen in cilj diplomskega dela

V diplomskem delu bomo preučili primer stranke Zares v luči Panebiancovega teoretskega modela in poskušali ugotoviti, kako je potekal organizacijski razvoj stranke, s poudarkom na njeni institucionalizaciji. Cilj diplomskega dela je ugotoviti,

kakšno stopnjo institucionalizacije so razvile novonastale politične stranke v Sloveniji (konkretno stranka Zares) ter kakšne praktične posledice je to imelo za njihov razvoj, delovanje in obstoj v politični areni. V diplomskem delu bomo preučili, ali in kako sta dolgoročna uspešnost oziroma preživetje novih političnih strank povezana s stopnjo institucionalizacije, ki so jo te politične stranke dosegle. Na podlagi rezultatov bomo poskušali pojasniti, kaj je potrebno, da novoustanovljene stranke preživijo več kot eno parlamentarno obdobje, ter predlagali priporočila za aktualne in bodoče stranke. Delo bo torej relevantno tako za že obstoječe nove stranke kakor tudi za bodoče stranke, saj bo izpostavilo dejavnike, katere morajo upoštevati oziroma čemu se morajo izogniti za dolgotrajno preživetje in uspešno delovanje. Raziskovanje novih strank ni več tako nov pojem, vendar je še vedno v razvoju in se z vsako novo empirično raziskavo širi, hkrati pa se odpirajo nova vprašanja. Namen mojega dela je doprinesti v to polje politične znanosti nova spoznanja, ki bi pomagala tako novim raziskovalcem kakor tudi novim političnim strankam, ki se spopadajo s težavami pri dolgotrajnem preživetju.

1.2 Raziskovalno vprašanje

V diplomskem delu se bomo spraševali o tem, kako institucionalizacija stranke vpliva na njeno preživetje. Naše raziskovalno vprašanje se bo glasilo:

Kakšna je povezava med institucionalizacijo in preživetjem stranke?

V skladu s teoretskimi izhodišči (Panebianco 1988) institucionalizacija predstavlja ključen moment v razvoju politične stranke in je bistvenega pomena za obstoj stranke. Vse organizacije se ne institucionalizirajo na enak način ali enako intenzivno, vendar se mora vsaka stranka vsaj do neke mere institucionalizirati, da bi preživela (prav tako, 54). Stopnjo institucionalizacije stranke lahko presojava s pomočjo različnih kriterijev oz. kazalnikov, ki jih bomo uporabili v študiji primera. V diplomskem delu bomo poskušali določiti, kakšno stopnjo institucionalizacije po Panebiancu mora stranka doseči, da si zagotovi dolgoročno preživetje. Nadalje bomo poskušali ugotoviti, ali je takšna stopnja institucionalizacije zadosten pogoj za dolgoročno preživetje stranke ali pa morajo biti izpolnjeni še drugi pogoji. V slednjem primeru bomo poskušali opredeliti še druge dejavnike, ki pomembno vplivajo na preživetje stranke. Mnogo strank namreč ne dosega dolgoročnega uspeha, ki zajema

več kot zgolj preživetje stranke, temveč tudi njeno aktivno delovanje in doseganje dobrih rezultatov na volitvah (prisotnost v državnem zboru, na lokalnem nivoju in v evropskem parlamentu). Razlogi za to so lahko raznovrstni; poskušali bomo opredeliti vsaj najpogostejše, sicer pa se bomo v tem diplomskem delu osredotočali predvsem na vidik institucionalizacije strank.

1.3 Metodologija

V diplomskem delu bomo uporabili naslednje metode:

- Pregled relevantne literature (strokovna literatura, strokovni članki, spletni viri), s katerim bomo pojasnili teoretične osnove delovanja strank ter podrobno predstavili proces institucionalizacije strank. Opredelili bomo politične stranke, njihovo strukturo in tipe ter njihov organizacijski razvoj, s posebnim poudarkom na genetičnem modelu in institucionalizaciji; podrobno bomo razložili povezavo med obema, dejavnike institucionalizacije in kazalnike njene stopnje. Natančno bomo opredelili tudi koncept novih političnih strank in njihov razvoj v Sloveniji. Vse navedeno bo služilo kot teoretska osnova, na podlagi katere bomo presojali stopnjo institucionalizacije stranke Zares.
- Analiza zakonodajnega okvira (Zakon o političnih strankah), s katero bomo poskušali ugotoviti, v kolikšni meri zakonske določbe omogočajo ali zavirajo nastanek novih političnih strank in njihovo institucionalizacijo. Preverili bomo tudi, kako so se relevantne zakonske določbe spreminjale in kako so te spremembe vplivale na novonastale stranke.
- Študija primera institucionalizacije stranke Zares:
 - Poglobljeni intervjuji z nekdanjim poslancem in predsednikom politične stranke Zares Pavlom Gantarjem, z nekdanjo predsednico osrednjeslovenskega pokrajinskega odbora Zares Andrejo Škrabec in z nekdanjim sekretarjem stranke Zares Urošem Grudnom. Ti intervjuji nam bodo dali vpogled v notranje delovanje stranke s treh različnih vidikov: centralnega dela, parlamentarnega dela in vidika stranke na terenu, kar bo služilo kot pomemben vir podatkov za presojo stopnje institucionalizacije stranke v skladu s teoretskimi kriteriji.
 - Analiza uradnih dokumentov stranke Zares (statuti, pravilniki, poslovniki, programi in finančna poročila). Ugotavljali bomo, kaj so na ključnih področjih določali statut, programi in drugi dokumenti stranke ter ali so se njihove

določbe razlikovale od dejanskega delovanja stranke. Ker je financiranje stranke eden od kazalnikov stopnje institucionalizacije, bomo podrobno pregledali in razčlenili tudi finančna poročila stranke.

- Pregled objav na spletnih straneh stranke Zares in relevantnih objav o stranki v medijih. S tem bomo dobili vpogled v delovanje stranke tako z vidika same stranke (spletne strani stranke) kot tudi z vidika širše in strokovne javnosti (objave v medijih).

1.4 Zgradba diplomskega dela

V uvodu v diplomsko delo bomo predstavili tematiko dela ter opredelili njegov namen in cilj, raziskovalno vprašanje ter metode, ki jih bomo uporabili.

Glavnino diplomskega dela bosta sestavljala dva dela. V prvem, teoretičnem delu bomo predstavili teoretske osnove, potrebne za izvedbo empiričnega dela (teorije političnih strank, s posebnim poudarkom na teorijah organizacijskega razvoja strank in konceptu novih strank). V drugem, empiričnem delu se bomo lotili študije primera stranke Zares, in sicer bomo najprej prikazali zgodovinski razvoj stranke, nato pa bomo s pomočjo pridobljenih podatkov ter relevantnih dokumentov opravili analizo institucionalizacije stranke Zares v luči Panebiancove teorije.

Sledil bo sklepni del diplomskega dela, v katerem bomo povzeli ključne ugotovitve in poskušali podati zgoščen odgovor na raziskovalno vprašanje, ki smo si ga zadali.

2 TEORIJA POLITIČNIH STRANK

2.1 Opredelitev politične stranke

Politične stranke so se oblikovale nekje v 19. stoletju, zato je znanost, ki jih obravnava, dokaj mlada. V politologiji ni enotne opredelitve pojma politične stranke, temveč so definicije zgodovinsko in kulturno pogojene (Fink-Hafner 2001, 12).

Prvi poskusi opredelitev strank iz obdobja, ko so nastajali zametki modernih strank, so enačili stranke z »organiziranim mnenjem« (Disreali, Benjamin Constant, Duverger) oziroma s »skupino mož, ki si skupaj prizadevajo za nacionalni interes na podlagi posebnega načela, o katerem se strinjajo« (Burke). Sociološke opredelitve

(Ogris, Eldersveld) opredeljujejo stranke kot »sekundarne družbene skupine« oziroma »sistem smotrnih dejavnosti, ki potekajo po značilnih vzorcih znotraj širše družbe«; stranko vidijo kot »skupino posameznikov – članov s posebnimi nalogami in vedenjem, kot zamejeno in prepoznavno družbeno enoto. Hkrati je stranka tudi *polity*, tj. miniaturni politični sistem s svojo strukturo avtoritete, vzorci razporeditve moči in sistemom oblikovanja odločitev. Navzven deluje stranka kot specializiran sistem akcije v demokratičnih družbah s posebnim pomenom in vlogo v političnem in socialnem redu« (prav tako, 12).

Nadaljnje opredelitve strank so povezane z vprašanjem prisvajanja oblasti določenih skupin državljanov. Neumann enači stranko z »jasno organizacijo dejavnih političnih predstavnikov družbe, ki se ukvarjajo z nadzorom upravne oblasti in tekmujejo za javno podporo z drugo skupino ali skupinami, ki zavzemajo različna stališča« (Pulišelić v Fink-Hafner 2001, 13). Funkcionalni pogled pa stranke opredeljuje kot organizacije, ki izpolnjujejo družbene naloge, med katere Von Beyme uvršča »interesno artikulacijo in agregacijo, opredeljevanje ciljev, rekrutacijo političnih elit in oblikovanj vlad, mobilizacijo ter socializacijo« (Fink-Hafner 2001, 13). Zelo podobno naloge strank med drugimi opredeljuje tudi Panebianco.

Ware (1996, 2–3) poudarja pomen, ki ga imajo politične stranke v sodobnih državah, kjer si praktično ni moč zamisliti politike brez njih.¹ Kljub temu pa jih je težko definirati, in sicer je težava predvsem v »natančnem določanju mej med strankami ter drugimi vrstami družbenih in političnih institucij« (prav tako, 3).

Ware (prav tako, 5) stranke opredeli kot institucije, ki iščejo vpliv v državi, najpogosteje z zasedanjem položajev v vladi, ter običajno zastopajo več kot en interes v družbi in do neke mere poskušajo združevati interese. Podobno Ippolito in Walker (v Fink-Hafner 2001, 14) stranke razlikujeta od drugih organizacij, ki tudi poskušajo vplivati na javne oziroma vladne politike, po sledečih značilnostih:

- »Poskušajo izvoliti svoje kandidate v vlado;
- Imajo mobilizacijsko sposobnost (so najpomembnejše sredstvo volilne mobilizacije);

¹ Danes obstajata le dva tipa držav, ki predstavljata izjemo: tradicionalne družbe (posebno v Perzijskem zalivu), ki jim že dolgo vladajo iste družine, in režimi, v katerih je delovanje strank prepovedano (vojaški oziroma avtoritarni režimi). Celo v takšnih režimih imajo oblasti težave z dolgoročnim zatiranjem strankarske politike, kar kaže na osrednji pomen strank v vodenju sodobnih držav (Ware 1996, 2).

- Se ukvarjajo z izjemno širokim obsegom interesov, usmerjenih k javnim politikam.«

Panebianco (v Fink-Hafner 2001, 14) pravi, da je politična stranka »organizirana skupina, združenje, ki je usmerjeno k političnim ciljem, ki si prizadeva s svojo dejavnostjo ohraniti ali spremeniti veljavne družbene, gospodarske in politične razmere s sredstvi vplivanja na izvrševanje oblasti ali s prevzemom oblasti, in je edina vrsta organizacije, ki deluje v volilni areni«. Prav slednja lastnost strank – da delujejo v volilni areni oziroma tekmujejo za glasove – je po Panebiancu (1988, 6) tista ključna značilnost, po kateri lahko stranke ločimo od drugih organizacij, saj je ta dejavnost drugim vrstam organizacij tuja.

Politične stranke so ključni dejavnik sodobnega vladanja in ključna vez med državljanji in državo, saj »strukturirajo volilne glasove, povezujejo in mobilizirajo množice državljanov, agregirajo različne interese, regrutirajo voditelje za javne funkcije, oblikujejo javne politike, legitimirajo politični sistem in sodelujejo pri procesu politične socializacije državljanov«, kar so njihove najpogosteje omenjane funkcije (Fink-Hafner 2001, 16–18).

2.2 Organizacijska struktura in tipi političnih strank

Stranke so kompleksne organizacije, ki se organizacijsko delijo na več delov. Katz in Mair sta stranke razdelila na »tri dele oz. obraze, med katerimi prihaja do vzpostavitve medsebojnih odnosov, ki po navadi niso uravnoteženi« (Krašovec 2000, 3–4):

- *javni deli strank* vključujejo strankarske organizacije v parlamentu in vladi;
- *stranke na terenu* vključujejo člane, organizirane v teritorialnih organizacijah;
- *centralni deli strank* pa so ožji in najožji organi strank, ki naj bi v tradicionalnih množičnih strankah organizirali in predstavljali stranke na terenu, sestavljajo pa jih tudi zaposleni v strankah.

Odnosi prevlade med javnimi in centralnimi deli strank so se z razvojem strank spreminjali. Zgodovinsko gledano so se razvili štirje najpomembnejši tipi političnih

strank², za vsak posamezni tip strank pa je značilen tudi določen tip odnosov med javnimi in centralnimi deli strank (prav tako, 5).

Duverger (v Krašovec 2000, 5) je prvi razdelil stranke na stranke caucusa in branžne stranke ter na kadrovske in množične stranke, pri čemer razlike med strankami caucusa in branžnimi strankami v veliki meri ustrezajo razlikam med kadrovskimi in množičnimi strankami. Značilnosti kadrovskih strank so torej v večji meri tudi značilnosti strank caucusa, značilnosti množičnih strank pa tudi značilnosti branžnih strank. Stranke caucusa so majhne stranke z omejenim številom članov (zaprtega tipa), ki so nastale v parlamentu in imajo visoko stopnjo decentralizacije, medtem ko so branžne stranke nastale zunaj parlamenta, so manj decentralizirane, imajo močno organizacijo in skušajo privabiti čim več članov – niso zaprte in ekskluzivne (Krašovec 2000, 5).

Štirje najpomembnejši tipi političnih strank so naslednji (prav tako, 5–10):

1. *Kadrovske stranke*: Ker nimajo uveljavljenega sistema rednega plačevanja prispevkov stranki, jih lahko opišemo kot »stranke brez članstva«. Najpomembnejša je »kakovost« njihovih kandidatov na volitvah, in sicer imajo prednost osebe z družbenim vplivom, znanim imenom in viri sredstev (zasebni donatorji ali lastna sredstva kandidata). Člani so povezani v stranke prek relativno ohlapne organizacijske mreže. Zanje je značilno tudi močno prekrivanje med strankami na terenu in javnimi deli strank.
2. *Množične stranke*: Nastale so po razširitvi demokratičnih pravic, kar je omogočalo politično udeležbo širšega dela družbe. Poudarjajo številčnost članstva, kar je pomembno iz političnih razlogov (stranke svoje člane politično izobražujejo in pripravljajo na možnost delovanja v vladi in državni upravi), pa tudi s finančnega vidika zaradi članarin in prispevkov. Donatorstvo je razpršeno, da ne bi prišlo do odvisnosti stranke. Ker so kongresi množičnih strank zelo veliki organi, so oblikovani ožji organi strank, ki med dvema kongresoma delujejo v imenu strank na terenu in sestavljajo centralne dele strank. Za izvajanje nalog so nujni močni centralni deli in dostop do različnih virov, ki jih predstavljajo predvsem člani strank; javni deli strank so majhni in relativno šibki (Katz in Mair v Krašovec 2000, 7).

² Opisani tipi strank so primeri idealnih tipov; v praksi se jim stranke bolj ali manj približujejo (Krašovec 2000, 11).

3. *Ljudske stranke*: Družbeno-politične spremembe po 2. svetovni vojni so privedle do razvoja strank, ki niso več predstavljale enega organiziranega dela družbe, ampak so postale posrednik med različnimi neodvisnimi družbenimi skupinami in državo. Svoje delovanje so usmerile na volilno področje, s čimer je njihova »baza« v večji meri določena volilno kot pa socialno in kulturno (Katz in Mair v Krašovec 2000, 8). Ljudske oz. catch-all stranke so se usmerile na probleme, za katere je bilo malo možnosti, da bi povzročili upor ali razdor v družbi.
4. *Kartelne stranke*: Družbeni razvoj v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je potekal v smeri socialnega razslojevanja in upada enačenja s strankami, kar je vodilo do upada števila članov strank in posledično do upada virov, ki so jih stranke morale iskati drugje: pri državi. Dodelile so si finančne, kadrovske in medijske vire države, s čimer so postale poldržavne agencije, ki predstavljajo državo v družbi in ne več obratno. Tako se ustvari kartel, v katerem si stranke delijo državne vire, strankam zunaj kartela pa postavljajo čim višje ovire za pridobitev teh virov.

Ker politična stranka deluje kot organizacija, so potrebna neka poenotena pravila, ki usmerjajo njeno delovanje. Osrednji dokument politične stranke je tako statut, ki obsega »v glavnem tista formalna pravila, ki porazdeljujejo formalno moč v strankah. S tem ko različnim organom strank dodeljujejo različne pristojnosti in naloge, porazdeljujejo tudi formalno moč« (Krašovec 2000, 30).

Kot najvišjo avtoriteto in organ odločanja statuti strank običajno določajo kongres. Kongresi so obširni organi, pri njihovi sestavi pa se največkrat upoštevajo tri načela: načelo teritorialne zastopanosti, načelo interesne zastopanosti in načelo politično-funkcionarske zastopanosti. Kongresi so sestavljeni iz velikega števila predstavnikov različnih delov strank in imajo tri glavne naloge oziroma pristojnosti: (pre)oblikovanje in sprejemanje statutov ter programov strank, volitve predsednikov strank ter določitev meril in selekcijo kandidatov za parlamentarne volitve (prav tako, 30–31). Kot pravi Deschouwer (v Krašovec 2000, 31), pa »kongresi v resnici niso organi, ki odločajo o resnično pomembnih stvareh. Njihova naloga je določitev splošne ideologije in načelnih politik strank, manj pa konkretnih poti, po katerih so te načelne politike spremenjene v konkretne politične odločitve«.

Kongresi se v normalnih razmerah sestajajo poredko (enkrat na leto ali še redkeje), zato so stranke primorane oblikovati številčno manjše centralne organe strank, ki se delijo na ožje in najožje organe. Najožji organi strank so ponavadi sestavljeni iz predstavnikov strank na terenu, ki jih izvolijo kongresi, predstavnikov parlamentarnih delov in (pod)predsednikov strank (Krašovec 2000, 32). Sestajajo se najpogosteje in dejansko predstavljajo tako stranke na terenu kot parlamentarne dele strank, zato »imajo največji vpliv na oblikovanje vsakodnevnih odločitev« (Katz in Mair v Krašovec 2000, 32).

2.3 Organizacijski razvoj političnih strank (Panebiancov model)

Kot vse organizacije se tudi stranke s časom razvijajo, saj se odzivajo na spreminjajoče se okolje, znotraj katerega delujejo. V splošnem bi lahko trdili, da sta najpomembnejša dejavnika za delovanje stranke njena organizacijska zgodovina (njena preteklost) in njeni odnosi s spreminjajočim zunanjim okoljem, za natančnejšo analizo pa sta bistvenega pomena dva, medsebojno povezana koncepta: genetični model (dejavniki, ki skupaj dajejo pečat organizaciji) in institucionalizacija (način, kako se organizacija »utrudi«) (Panebianco 1988, 49).

Organizacijske značilnosti stranke so namreč v največji meri odvisne od zgodovine stranke, torej od tega, kako je organizacija nastala in kako se je konsolidirala. Strankini začetki (ključne politično-administrativne odločitve voditeljev, ki so »oblikovale« organizacijo) lahko vplivajo na njeno organizacijsko strukturo še desetletja kasneje. Oblikovanje stranke je vedno kompleksen proces; pogosto gre za združitve več heterogenih političnih skupin (prav tako, 50).

Panebianco (1988, 18) poudarja, da stranke v toku svojega organizacijskega razvoja preidejo iz začetne faze, v kateri prevladujejo določene potrebe, v poznejšo fazo, v kateri prevladujejo drugačne potrebe. Do tega prehoda pride zaradi procesa institucionalizacije, ki pomeni »konsolidacijo organizacije, prehod iz začetne strukturalno fluidne faze, ko se novonastala organizacija še oblikuje, v fazo, v kateri se organizacija stabilizira, ter razvije stabilen interes po preživetju in prav tako stabilno privrženost organizaciji« (prav tam). Proces institucionalizacije zaznamuje omenjeni prehod iz ene faze v drugo, in sicer od sistema solidarnosti in usmerjenosti k uresničevanju uradnih ciljev organizacije do sistema interesov in usmerjenosti k

preživetju organizacije; od faze, v kateri prevladujejo kolektivne spodbude, povezane z oblikovanjem organizacijske identitete (participacija tipa družbenega gibanja), do faze, v kateri prevladujejo selektivne spodbude, povezane z razvojem birokracije (participacija profesionalnega tipa); od faze, v kateri je organizacijska ideologija manifestna (eksplicitni, koherentni cilji), do faze, v kateri je organizacijska ideologija latentna (nejasni, implicitni, kontradiktorni cilji); od faze, v kateri imajo voditelji široko svobodo izbire (od njih se pričakuje, da bodo definirali ideološke cilje stranke, določili njeno družbeno bazo in oblikovali organizacijo okoli teh ciljev in baze), do faze, v kateri je svoboda izbire voditeljev drastično zmanjšana; od faze, v kateri prevladuje agresivna strategija, ki stremi k dominaciji nad okoljem oz. njegovi transformaciji, do faze, v kateri prevladuje strategija adaptacije (prav tako, 18–19).

Gre torej za model razvoja v treh fazah: geneza, institucionalizacija in zrelostna faza, pri čemer so značilnosti prve faze (geneze) diametralno nasprotne značilnostim tretje (zrelostne) faze³ (prav tako, 19; Fink-Hafner 2001, 52). Prikazan je v tabeli 2.1.

Tabela 2.1: Panebiancov trifazni model organizacijskega razvoja strank

1. faza Geneza	2. faza	3. faza Zrelostna faza
Sistem solidarnosti	Institucionalizacija	Sistem interesov
Racionalni model: namen je uresničitev skupnega cilja		Model naravnega sistema: namen je preživetje in uravnovešanje interesov
Ideologija je manifestna		Ideologija je latentna
Prevladujejo kolektivne spodbude (participacija tipa »družbeno gibanje«)		Prevladujejo selektivne spodbude (profesionalna participacija)
Široka svoboda voditeljev		Omejena svoboda voditeljev
Strategija: nadvladovanje okolja		Strategija: prilagajanje okolju

Vir: Panebianco (1988, 20).

³ Panebianco (1988, 19) poudarja, da gre za idealni model, v praksi pa se lahko razvoj strank od njega močno razlikuje.

Vsaka stranka ima svoj edinstven genetični model, vendar pa je mogoče prepoznati določene podobnosti in razlike med genetičnimi modeli različnih strank. Genetični model stranke določajo trije glavni dejavniki (Panebianco 1988, 50–53):

1. *Nastanek in razvoj organizacije s teritorialno penetracijo ali teritorialno difuzijo* (ali kombinacijo obeh). Teritorialna penetracija označuje proces, pri katerem se prvotno oblikuje centralni del stranke, ki nato nadzira oziroma usmerja razvoj perifernih delov (strankarskih združenj na lokalni in vmesni ravni), medtem ko pri teritorialni difuziji razvoj stranke spontano vznikne, ko lokalne elite oblikujejo strankarska združenja, ki so šele kasneje integrirana v nacionalno organizacijo. Včasih pride do kombinacije obeh tipov, pri čemer se začetni razvoj odvije z difuzijo (po državi vznikne več avtonomnih lokalnih združenj, ki se kasneje združijo v nacionalno organizacijo), nadaljuje pa s penetracijo (novonastala nacionalna organizacija ustanovi lokalna združenja tam, kjer jih še ni); takšen razvoj pogosto zasledimo pri liberalnih strankah, sicer pa je v večini primerov mogoče ugotoviti, da prevladuje eden od obeh tipov. Včasih se zgodi, da stranka nastane z združitvijo dveh ali več že obstoječih nacionalnih organizacij, kar je vrsta difuzije.

Organizacijski razvoj s teritorialno penetracijo predvideva obstoj dovolj trdnega centralnega dela, skupine vodij na državni ravni, že od samega začetka. Po drugi strani pa je pri strankah, nastalih s teritorialno difuzijo, oblikovanje vodstva običajno bolj razburkan, zapleten proces, saj je tu več avtonomnih vodij lokalnih združenj, ki stremijo k vodenju stranke na državni ravni. Nacionalna organizacija takšne stranke je nekakšna federacija različnih lokalnih skupin; pri takšnem tipu organizacije je (v nasprotju s strankami, nastalimi s teritorialno penetracijo) bolj verjetno, da bo prišlo do nastanka decentraliziranih, delno avtonomnih struktur, in posledično do stalnih bojov za prevlado v stranki.

2. *Prisotnost ali odsotnost (ob nastanku stranke) zunanje »sponzorske« ustanove*, kar vpliva na vir legitimacije vodstva stranke. V primeru obstoja takšne ustanove stranka nastane kot njen »politični podaljšek«, kar privede k temu, da bo privrženost stranki posredna (saj bo šlo v prvi vrsti za privrženost zunanji ustanovi in šele nato stranki) ter da bo zunanja ustanova predstavljala vir legitimacije vodstva stranke (torej govorimo o zunanje legitimirani stranki).

To se lahko izkaže tudi kot pomemben dejavnik v notranjih bojih za premoč. V primeru, ko stranka ni odvisna od podpore zunanje ustanove, govorimo o notranje legitimirani stranki.

3. *Vloga karizme pri oblikovanju stranke* (ali je stranko ustanovil karizmatičen voditelj, ki mu stranka predstavlja orodje). Seveda so v začetni fazi strank vedno prisotni elementi karizme, vendar pa so tu mišljene stranke z enim voditeljem, ki je hkrati nesporni ustanovitelj stranke in razlagalec niza političnih simbolov (izvirnih ideoloških ciljev stranke), ki postanejo neločljivi od njegove osebe. Pri nekaterih karizmatičnih strankah se zgodi, da si ni moč zamisliti njihovega obstoja, ne da bi pomislili na voditelja. Poleg tovrstne karizme, ki jo Panebianco imenuje »čista karizma«, pa obstaja tudi t. i. »situacijska karizma«, ki nastopi, kadar ljudje v težkih zunanjih razmerah voditelja stranke oziroma njegovo vodenje zaznavajo kot vir (od)rešitve iz tegob in mu zato z navdušenjem sledijo (pri čemer pa ne gre za »mesijanske« kvalitete voditelja kot v primeru čiste karizme). Kot čista karizma tudi situacijska karizma vodi do prepoznavanja voditelja kot razlagalca politike stranke in mu zagotavlja večji nadzor nad nastajajočo organizacijo. Vendar pa se situacijska karizma razlikuje od čiste karizme v tem, da ima pri prvi voditelj manj možnosti oblikovanja organizacije po lastnih željah.

V primeru čiste karizme avtonomni obstoj stranke brez voditelja ni mogoč; usoda stranke je v celoti prepuščena voditelju. Stranka, osnovana na situacijski karizmi, pa ni zgolj kreacija voditelja stranke, temveč je proizvod več različnih vzgibov in potiskov; tudi drugi igralci imajo določeno stopnjo nadzora nad področji negotovosti v organizaciji. Stranke s čisto karizmo so sicer dokaj redek pojav; pogosto gre za majhne, marginalne stranke, še pogosteje pa so to stranke, ki »preletijo politično nebo kot meteor, ki vzniknejo in odmrejo, ne da bi se sploh institucionalizirale« (prav tako, 53). Institucionalizacija predpostavlja »rutinizacijo karizme« (prenos avtoritete z voditelja na stranko), vendar ta prenos preživi le malo karizmatičnih strank.

3 INSTITUCIONALIZACIJA POLITIČNIH STRANK

V prejšnjem podpoglavju smo podrobno predstavili faze razvoja stranke, opirajoč se na Panebiancov model v treh fazah (od geneze preko institucionalizacije do zrelostne faze), in pojasnili tri glavne dejavnike genetičnega modela stranke. Glede na vse opisano bi lahko trdili, da je faza institucionalizacije ključna faza v organizacijskem razvoju stranke, zato ji bomo posvetili posebno poglavje in jo poskušali obširneje opisati in pojasniti.

Panebianco (1988, 53) poudarja, da institucionalizacija pomeni kvalitativni preskok v razvoju stranke. V prvi fazi oblikovanja stranke imajo ključno vlogo navadno voditelji, ki postavijo ideološke cilje bodoče stranke in izberejo družbeno bazo zanjo, na podlagi česar oblikujejo organizacijo (seveda v skladu z razpoložljivimi viri, socio-ekonomskimi in političnimi pogoji, itd.). Naloga voditelja v tej fazi je torej »izbira ključnih vrednot in oblikovanje organizacije v skladu z njimi«, podpornikom pa organizacija še vedno predstavlja zgolj orodje za doseganje določenih ciljev. Ko pa nastopi proces institucionalizacije, organizacija počasi začne izgubljati značaj orodja in postane vredn(ot)a sama po sebi, njeni cilji pa postanejo neločljivi od nje – postane institucija, s tem pa njena ohranitev in preživetje postaneta cilj velikemu številu njenih podpornikov (prav tam). Institucionalizacija je torej »proces, s katerim organizacija sprejema vrednote in cilje ustanoviteljev« (Fink-Hafner 2001, 51).

S procesom institucionalizacije so organizacijski (ideološki) cilji ustanoviteljev stranke artikulirani glede na potrebe organizacije. Do institucionalizacije pride s hkratnim razvojem naslednjih procesov (Panebianco 1988, 53–54):

- razvoj interesov, povezanih s preživetjem organizacije,
- razvoj difuzne privrženosti organizaciji.

Oba procesa sta povezana z oblikovanjem notranjega sistema spodbud. Organizacija mora od samega začetka nekaterim članom podeljevati selektivne spodbude (prestižni položaji, notranje karijerne priložnosti), kar vodi do razvoja organizacijskih interesov, medtem ko je razvoj difuzne privrženosti organizaciji odvisen od podeljevanja kolektivnih spodbud tako članom organizacije kot tudi nekaterim zunanjim podpornikom organizacije. To je povezano z oblikovanjem »kolektivne

identitete« pod vodstvom ustanoviteljev stranke. Utrditev sistema spodbud (selektivnih in kolektivnih) je torej močno povezana z institucionalizacijo; če se ta sistem ne konsolidira, institucionalizacija ne nastopi in organizacija ne more zagotoviti lastnega preživetja. Privrženost organizaciji in organizacijski interesi so namreč tisti, ki pomagajo organizaciji postati bolj avtonomna v odnosu do zunanjega okolja ter predstavljajo osnovo za aktivnosti, usmerjene k samoohranitvi organizacije (prav tako, 54).

Kot poudarja Panebianco, se vse organizacije nikakor ne institucionalizirajo na enak način ali enako intenzivno. Vse stranke se morajo do neke mere institucionalizirati, da bi preživele, vendar pa so v nekaterih primerih rezultat procesa institucionalizacije močne institucije, v drugih pa šibke institucije. Stranke se torej med seboj razlikujejo glede na doseženo stopnjo institucionalizacije, ki je odvisna od načina oblikovanja stranke oziroma od tipa njenega genetičnega modela. Stopnjo institucionalizacije posamezne stranke je torej mogoče vsaj teoretično presojati po določenih kriterijih (in posledično stranke razvrščati na kontinuumu institucionalizacije), in sicer jo lahko »merimo« na dva načina (prav tako, 54–55; Fink-Hafner 2001, 51):

- stopnja *avtonomije* organizacije glede na okolje (stranka se institucionalizira, da bi postala bolj avtonomna oziroma manj odvisna od okolja, da bi tako lažje preživel);
- stopnja *sistemske* oziroma stopnja medsebojne odvisnosti različnih notranjih sektorjev (da bi dosegla večjo stopnjo notranje organizacijske koherentnosti, stranka teži k zmanjšanju avtonomije notranjih organizacijskih enot oziroma k povečevanju nadzora nad njimi, to pa vodi k bolj osredotočenemu nadzoru centrale nad nižjimi organizacijskimi enotami).

Dimenzija avtonomije/odvisnosti se nanaša na odnos organizacije z zunanjim okoljem. Izmenjava z okoljem je za vsako organizacijo tako rekoč »nujno zlo«, saj si mora zagotoviti vire (človeške in materialne), brez katerih ne more delovati. Organizacija je avtonomna, kadar lahko neposredno nadzoruje svoje procese izmenjave z okoljem, in nasprotno, odvisna, kadar njene nepogrešljive vire deloma nadzorujejo druge organizacije. Institucionalizacija neizogibno prinaša vsaj nekaj »avtonomizacije« nasproti okolju, stopnje le-te pa se med seboj razlikujejo. Organizacija z nizko stopnjo avtonomije ima le malo nadzora nad svojim okoljem in

se mu predvsem prilagaja, medtem ko ima zelo avtonomna organizacija nad svojim okoljem veliko nadzora in ga zmore prilagajati svojim potrebam. Več kot ima stranka nadzora nad svojim okoljem, bolj avtonomno lahko generira vire za lastno delovanje. Idealni tip množične stranke, kot ga opisuje Duverger, se je institucionaliziral v največji možni meri in posledično neposredno nadzoruje svoje finančne vire, ima nadvlado nad vzporednimi združenji, ima razvit centralni administrativni aparat (močna birokratizacija) ter izbira svoje voditelje od znotraj. Nasprotni pol predstavlja stranka z zelo nizko avtonomijo, katere financiranje je odvisno od okolja (npr. interesnih skupin), ki ne nadzoruje svojih vzporednih združenj, temveč ona nadzoruje njo ali pa se mora z njimi redno pogajati, ter ki na svojih volilnih listah vključuje mnogo kandidatov brez predhodne kariere znotraj stranke, ki jih sponzorirajo interesne skupine. Seveda sta oba opisana primera zgolj idealna tipa, vendar pa je tudi v praksi vsekakor moč razpoznati, da se nekatere stranke bolj nagibajo k enemu od opisanih polov in druge k drugemu (Panebianco 1988, 55–56). S stopnjo avtonomije stranke nasproti okolju je povezana stopnja nedoločenosti meja organizacije. Bolj kot je organizacija avtonomna, jasneje so določene njene meje. Pri avtonomni organizaciji lahko s precejšnjo gotovostjo ugotovimo, kje se organizacija začne in kje konča, medtem ko so meje visoko odvisnih organizacij nedoločene (prav tako, 56).

Druga dimenzija institucionalizacije, stopnja sistemskosti, se nanaša na notranjo strukturno skladnost organizacije. Organizacija, ki prepušča veliko avtonomije svojim notranjim podskupinam, ima nizko stopnjo sistemskosti, saj podskupine neodvisno od centralnega dela stranke razpolagajo z viri, potrebnimi za njihovo delovanje. Nasprotno pa visoka stopnja sistemskosti pomeni veliko medsebojno odvisnost podskupin ter centraliziran nadzor nad viri in procesi izmenjave z okoljem. Čim višja je stopnja sistemskosti, tem bolj zgoščen je nadzor nad odnosi stranke z okoljem in drugimi področji negotovosti; in obratno, čim nižja je stopnja sistemskosti, bolj razpršen je nadzor nad področji negotovosti. Nizka raven sistemskosti na splošno vodi do zelo heterogenih organizacij (med podskupinami prihaja do razlik, saj pridobivajo vire iz različnih segmentov okolja), visoka raven sistemskosti pa do organizacij z bolj homogenimi podskupinami (prav tako, 56–57). Stopnja institucionalizacije stranke je v obratnem razmerju s stopnjo organiziranosti njenih notranjih skupin (prav tako, 60).

Opisani dimenziji institucionalizacije (avtonomija in sistemskost) sta povezani, saj nizka stopnja sistemskosti pogosto predpostavlja nizko avtonomijo nasproti okolju – in obratno (prav tako, 57).

3.1 Kazalniki stopnje institucionalizacije strank

Na voljo je vsaj pet kazalnikov različnih stopenj institucionalizacije strank (Panebianco 1988, 58–59):

1. *Stopnja razvitosti centralne izvenparlamentarne organizacije*: Visoko institucionalizirane stranke imajo razvito centralno birokracijo z nadzorom nad perifernimi in vmesnimi združenji, medtem ko je v šibko institucionaliziranih strankah centralni birokratski aparat šibek in slabo (če sploh) razvit, torej so periferna združenja dokaj neodvisna od centralnega dela. Visoko institucionalizirane stranke so torej bolj birokratizirane in centralizirane od šibko institucionaliziranih strank; centralizacija je posledica birokratizacije.
2. *Stopnja homogenosti organizacijskih struktur na isti hierarhični ravni*: Za visoko institucionalizirane stranke je značilno, da so vsa njihova lokalna združenja organizirana na enak način, medtem ko so v šibko institucionaliziranih strankah bolj heterogena.
3. *Financiranje organizacije*: Višja kot je stopnja institucionalizacije, verjetneje je, da ima organizacija na voljo stalen dotok prispevkov iz več različnih virov. Nižja kot je stopnja institucionalizacije, manj reden je dotok sredstev, hkrati pa so njihovi viri manj raznoliki. Redno financiranje je nujno za ohranjanje birokratske strukture, ki obvladuje strukturno koherenco stranke in s tem ohranja visoko stopnjo sistemskosti, pluralnost virov pa stranko varuje pred zunanjim nadzorom.
4. *Odnosi z zunanjimi vzporednimi organizacijami*: Visoko institucionalizirane stranke nadvladujejo svoje zunanje organizacije. Nizko institucionalizirane stranke bodisi nimajo odnosov z zunanjimi institucijami (razen nestabilnih) bodisi so vzporedne organizacije šibke in nepomembne, ali pa je stranka celo odvisna od zunanjih organizacij.
5. *Stopnja skladnosti med statutarnimi določbami in dejansko strukturo moči v stranki*: Stopnja skladnosti je višja v visoko institucionaliziranih strankah. To ne

pomeni, da v močnih institucijah dejanska razdelitev moči popolnoma ustreza določilom statuta, temveč da akterji na dominantnih položajih znotraj stranke zasedajo te položaje zaradi svoje formalno priznane avtoritete in ne zato, ker bi na primer igrali pomembne vloge zunaj stranke. Če je institucija močna, ima jasne in definirane meje, torej ljudje in skupine izven stranke ne morejo igrati vodilnih vlog znotraj nje. Šibke institucije imajo nejasne meje in nizko avtonomijo nasproti okolju, zato lahko zunanji akterji meje lažje prestopajo.

3.2 Močne in šibke institucije (idealna tipa)

V nadaljevanju bomo opisali dva idealna tipa strank po Panebiancu glede na stopnjo institucionalizacije. Kot poudarja tudi sam avtor, gre za teoretski model; v praksi seveda ne bomo našli strank, ki bi popolnoma odgovarjale enemu ali drugemu idealnemu tipu, temveč se resnične stranke razvrščajo na kontinuumu institucionalizacije. Poleg tega so stranke podvržene spremembam v svojem okolju, kar lahko privede do sprememb v stopnji institucionalizacije stranke: visoko institucionalizirana stranka lahko doživi de-institucionalizacijo, prav tako pa šibko institucionalizirana stranka ne bo nujno za vedno ostala takšna. Vendar pa način institucionalizacije stranke v splošnem še desetletja vpliva na njeno notranje življenje in politično vedenje (Panebianco 1988, 62–63).

Stopnja institucionalizacije stranke oblikuje strankino dominantno koalicio; še posebno vpliva na njeno stopnjo notranje kohezivnosti. Visoka stopnja institucionalizacije običajno vodi v trdno dominantno koalicio, saj predpostavlja zgoščen nadzor nad področji negotovosti in podeljevanjem organizacijskih spodbud; nizka stopnja institucionalizacije pa vodi v razvoj dominantne koalicio, ki ni zelo trdna (nadzor nad področji negotovosti je razpršen, torej manjka center, ki bi imel monopol nad podeljevanjem spodbud). Stopnja institucionalizacije in trdnost dominantne koalicio sta torej običajno močno povezani (z izjemo karizmatičnih strank, pri katerih se kljub začetni odsotnosti institucionalizacije razvije trdna dominantna koalicio). Bolj kot je stranka institucionalizirana, manj organizirane so njene notranje skupine, in obratno. Pri idealnem tipu najvišje možne institucionalizacije so skupine komajda organizirane oziroma gre pravzaprav zgolj za tendence. Po drugi strani pa so pri

minimalni stopnji institucionalizacije skupine visoko organizirane frakcije (prav tako, 60).

Stopnja institucionalizacije vpliva tudi na »strukturo priložnosti« znotraj stranke in posledično na modalitete rekrutiranja elit. Pri visoko institucionaliziranih strankah s trdno dominantno koalicijo rekrutiranje teži k centripetalnemu gibanju. V stranki namreč obstaja močen centralni del (trdna dominantna koalicija, ki monopolizira področja negotovosti in podeljevanje spodbud), zato je edini način za razvoj kariere v stranki ta, da se oseba dovoli prisvojiti centralnemu delu in se podreja volji strankine nacionalne elite. Po drugi strani pa je za rekrutiranje elit v šibko institucionaliziranih strankah značilno centrifugalno gibanje; na vrhu stranke je več skupin, ki delujejo zavezniško ali si nasprotujejo, zato se mora oseba izreči, h kateri frakciji pripada (prav tako, 60–61).

Visoko in šibko institucionalizirane stranke se torej razlikujejo tudi v pogledu notranje »strukture priložnosti« v stranki; za prve je namreč značilna težnja k notranjemu sistemu neenakosti, ki je zelo avtonomen in neodvisen od družbenega, medtem ko je pri drugih notranji sistem neenakosti manj avtonomen. Kot smo že pojasnili, višja stopnja institucionalizacije pomeni večjo neodvisnost od okolja, iz česar sledi, da bo za visoko institucionalizirane stranke značilna bolj »profesionalna« notranja participacija, medtem ko se bo pri šibko institucionaliziranih strankah pojavljala participacija »civilnega« tipa. Pri šibkejših institucionaliziranih strankah torej zasledimo več »pomembnežev« in manj »političnih profesionalcev« v notranji hierarhiji stranke, na izvoljenih položajih itd. Politična aktivnost v visoko institucionaliziranih strankah je torej usmerjena k privzemanju oblike »prave« kariere: oseba vstopi v stranko na najnižjem nivoju in se počasi, korak za korakom vzpenja. V šibko institucionaliziranih strankah je takšen tip kariere bolj izjema kot pravilo; zanje so bolj značilni hitri vzponi s takojšnjim dostopom do srednje visokih položajev. Visoka raven institucionalizacije v splošnem ustreza »vertikalni integraciji« elit (osebe vstopijo v organizacijo na nižjem nivoju in se vzpenjo na vrh), medtem ko nizka stopnja institucionalizacije ustreza »horizontalni integraciji« (osebe vstopijo v stranko na visokem nivoju iz zunanjega okolja, v katerem že zasedajo elitne položaje) (prav tako, 61–62).

Višja kot je stopnja institucionalizacije stranke, močnejša in bolj razširjena je subkultura stranke. Močna institucija je zmožna dominirati svojo družbeno bazo, medtem ko se ji mora šibka institucija prilagajati. Bolj kot je stranka institucionalizirana, bolj njena subkultura spominja na »družbo znotraj družbe«⁴ (prav tako, 62).

3.3 Povezava med genetičnim modelom in institucionalizacijo

V prejšnjih poglavjih smo podrobno predstavili Panebiancov trifazni model organizacijskega razvoja strank in pomen institucionalizacije, zdaj pa si bomo natančneje ogledali še povezavo med genetičnim modelom in institucionalizacijo, torej kako določen model nastanka stranke vpliva na njeno stopnjo institucionalizacije.

Prvi dejavnik genetičnega modela je razvoj stranke s penetracijo ali difuzijo. Rezultat prve je praviloma močna institucija, saj je že od začetka prisotna čvrsta elita z zmožnostjo sprožiti močen razvojni proces. Obratno je pri nastanku z difuzijo rezultat šibka institucija; zaradi prisotnosti različnih elit, ki se potegujejo za nadzor nad organizacijskimi viri, je organizacija primorana v kompromise in pogajanja med skupinami (prav tako, 63).

Drugi dejavnik je prisotnost ali odsotnost sponzorske organizacije; tudi tu je povezava bolj ali manj jasna. Prisotnost sponzorske organizacije običajno privede do šibke institucije, saj ni v interesu zunanje organizacije, da bi se stranka preveč okrepila in s tem postala manj odvisna od nje. Zunanja legitimacija stranke ovira močno institucionalizacijo; notranje legitimirane stranke, ki niso sponzorirane s strani drugih organizacij, se torej lažje razvijejo v močne institucije. Izjema so komunistične stranke, ki so visoko institucionalizirane kljub prisotnosti zunanje sponzorske organizacije (v tem primeru Kominterne, ki je nadhacionalna organizacija). Lahko torej domnevamo, da sponzorska organizacija drugače vpliva na stranko v nastajanju, če ni del iste nacionalne družbe. Če je sponzorska organizacija na primer sindikat ali cerkev, pa bo to oviralo nastanek visoko institucionalizirane stranke.

⁴ Izjema so verske stranke, ki so običajno šibke institucije, vendar obstajajo znotraj močnih političnih subkultur (Panebianco 1988, 62).

Različne stopnje institucionalizacije torej ustrezajo različnim tipom legitimacije: nacionalna zunanja legitimacija ustreza šibkim institucijam, notranja legitimacija močnim institucijam, zunaj-nacionalna zunanja legitimacija pa zelo močnim institucijam, ki so zelo neodvisne od nacionalne družbe in izkazujejo visoko raven notranje strukturne koherence (prav tako, 63–64).

Odnos med prvima dvema dejavnikoma genetičnega modela in ravno institucionalizacije stranke je zgoščeno shematsko prikazan v tabeli 3.1.

Tabela 3.1: Razmerje med genetičnim modelom in stopnjo institucionalizacije (1)

	Penetracija	Difuzija
Zunanja legitimacija	Močna institucionalizacija	Šibka institucionalizacija
Notranja legitimacija	Močna institucionalizacija	Šibka institucionalizacija

Vir: Panebianco (1988, 64).

Tretji dejavnik genetičnega modela stranke, karizmatično vodstvo stranke, pa v razmerju do institucionalizacije igra nekoliko bolj kompleksno vlogo. Karizma je lahko povezana z razvojem stranke s penetracijo ali z difuzijo, vendar pa je povezava s slednjo bolj verjetna, saj karizmatične stranke v splošnem nastanejo, kadar se lokalne skupine in/ali že obstoječe organizacije poistovetijo z istim voditeljem. Čista karizma ni kompatibilna s hkratnim obstojem sponzorske organizacije (slednja tolerira le situacijsko karizmo), saj stranka ne more biti hkrati orodje svojega voditelja in politični podaljšek zunanje organizacije. Vendar pa v primeru čiste karizme tudi ob odsotnosti organizacijske institucionalizacije pride do oblikovanja trdne dominantne koalicije, kar predstavlja izjemo od Panebiancove hipoteze, da močnejša institucionalizacija vodi do bolj trdne dominantne koalicije (in obratno). Dominantna koalicija je v tem primeru trdna že od začetka kljub obstoju različnih skupin znotraj stranke, ki se bojujejo za to, da bi od voditelja stranke dobile večjo zaščito in več koristi. Rekrutiranje elit v tem primeru poteka centripetalno, podobno kot v močnih institucijah, organizacija pa je visoko centralizirana. To velja za stanje pred rutinizacijo karizme oziroma pred institucionalizacijo. V karizmatičnih strankah (pred rutinizacijo karizme) je odsotnost institucionalizacije povezana z zelo močno centralizacijo oblasti, kar je v nekarizmatičnih strankah mogoče le v primeru močne

birokratizacije. Ta centralizacija oziroma zgoščen nadzor nad področji negotovosti v rokah voditelja se pojavlja izven konteksta birokratskega razvoja, saj sta karizma in birokratizacija nasprotujoča si organizacijska pojava. Osebna karizma je v splošnem povezana z močnim odporom proti institucionalizaciji; krepitev organizacije namreč ni v interesu voditelja, saj bi to pomenilo začetek »emancipacije« stranke izpod njegovega nadzora. Karizmatični voditelj torej igra podobno vlogo kot zunanja sponzorska organizacija v smislu zaviranja institucionalizacije stranke. Iz opisanih razlogov je institucionalizacija pri karizmatičnih strankah zelo redek pojav (Panebianco 1988, 65–67).

Razmerje med vsemi tremi dejavniki genetičnega modela in stopnjo institucionalizacije stranke je prikazano v tabeli 3.2.

Tabela 3.2: Razmerje med genetičnim modelom in stopnjo institucionalizacije (2)

Genetični model	Institucionalizacija
Teritorialna difuzija	Šibka
Teritorialna penetracija	Močna
Notranja legitimacija	Močna
Nacionalna zunanja legitimacija	Šibka
Zunaj-nacionalna zunanja legitimacija	Močna
Karizma	Odsotna/Močna

Vir: Panebianco (1988, 67).

Potrebno je poudariti, da omenjena tipologija ne upošteva okoljskih faktorjev oziroma velja le, če so vsi pogoji enaki. V praksi se namreč srečamo s celo paleto okoliščin, ki zapletejo odnos med genetičnim modelom stranke in njeno stopnjo institucionalizacije, zato so lahko dejanski izidi drugačni od tistih, ki jih predvideva teoretski model (prav tako, 67–68).

4 NOVE POLITIČNE STRANKE

V tem poglavju bomo opredelili koncept novih strank, raziskali dejavnike njihovega uspeha ter si natančneje ogledali okoliščine njihovega nastanka in njihov razvoj v

Sloveniji. Ker v slovenskem prostoru ni veliko raziskav s tega področja, bomo kot glavni vir uporabili analizo novih slovenskih strank avtoric Fink-Hafner in Krašovec (2013), s katero sta zapolnili vrzel v literaturi na področju preživetja novih strank v obstoječih parlamentarnih sistemih.

4.1 Koncept novih političnih strank

Kako opredeliti novo politično stranko? Kot pravi Harmel (1985, 405), so za nekatere nove stranke samo tiste, ki so nastale z namenom boja na področju t. i. novih vprašanj. Te stranke so nove zaradi njihovega vpliva na strankarske sisteme, v katerih delujejo; v politično areno namreč prinašajo novo dimenzijo konflikta, s čimer lahko fundamentalno spremenijo naravo strankarskega boja. Drugi bi nove stranke morda opredelili kot vse stranke, ki so nastale po kakšnem posebno pomembnem zgodovinskem dogodku ali mejniku, npr. nove stranke po 2. svetovni vojni, postindustrijske nove stranke itd. (prav tam). V diplomskem delu bomo uporabili definicijo avtoric Fink-Hafner in Krašovec (2013, 47), ki novo parlamentarno stranko opredelita kot stranko, ki je nastala bodisi kot posledica razcepa znotraj že obstoječe stranke bodisi je popolnoma nova, v obeh primerih pa je vstopila v parlament na podlagi svojega volilnega rezultata.

Seveda vse nove stranke niso enake; razlikujejo se lahko na primer po svojih razvojnih modelih, svojih ciljih in strategijah, pa tudi po različnih stopnjah uspešnosti. Hkrati pa se mnoge nove stranke v večini najpomembnejših ozirav ne razlikujejo pomembno od starih strank. Pravzaprav so jim lahko celo precej podobne, tako z motivacijskega, ideološkega in organizacijskega vidika kot tudi po vlogi, ki jo igrajo v strankarskem sistemu (Harmel 1985, 409–410).

Literatura običajno navaja naslednje dejavnike, ki podpirajo vznik novih strank (Fink-Hafner in Krašovec 2013, 43):

- institucionalna pravila, predvsem volilna pravila;
- nova vprašanja ali vrednote;
- različne vrste družbene raznolikosti in socio-ekonomske neenakosti;
- politični dejavniki, povezani z obnašanjem obstoječih strank;
- naravnost volivcev;
- značilnosti strankarske konkurence;

- pomembnost novih vprašanj;
- strukturalne značilnosti političnih sistemov;
- nekateri avtorji pa omenjajo tudi strukturo političnih priložnosti.

V zadnjem času so bili odkriti še drugi dejavniki, ki vplivajo na uspeh novih strank, in sicer podpora volilnega telesa stranke ob preboju in njeno delovanje v sistemu z močno regionalno ravno, pa tudi dostop do svobodnih medijev (Bolleyer in Bytzeck v Fink-Hafner in Krašovec 2013, 44). Nekateri avtorji so raziskovali tudi ovire za vstop novih strank v politični prostor, vendar dejavniki, ki podpirajo trajnost novih strank oziroma njihovo dolgoročno prisotnost v strankarskem sistemu, še niso bili obsežneje raziskani. Bolleyer poudarja, da je lahko plodna samo kombinacija strukturnih in agencijskih dejavnikov (Bolleyer v Fink-Hafner in Krašovec 2013, 44), vendar pa je potrebno upoštevati tudi posebnosti teh dejavnikov v okviru krize (Fink-Hafner in Krašovec 2013, 44).

Fink-Hafner in Krašovec (2013, 47–48) izpostavljata naslednje štiri dejavnike, ki vplivajo na trajnost novih parlamentarnih strank:

- institucionalna pravila (značilnosti volilnega sistema);
- viri in potenciali novih strank, vključno s strankinimi organizacijskimi viri, njeno usmerjenostjo k določeni družbeni skupini (fokus na določena vprašanja, ki ciljajo na določeno družbeno skupino) in všečnostjo voditelja stranke;
- politično okolje, vključno z značilnostmi sprememb strankarskega sistema (posebno sprememb v vzorcih strankarskega boja) in okoliščinami, v katerih nove stranke vstopijo v politično areno; ter
- vpetost nove stranke v politično razdeljenost in koalicijski potencial nove stranke.

Institucionalni dejavniki: Statistična analiza novih strank, nastalih v starih demokracijah med letoma 1960 in 1980, je pokazala, da je tip volilnega sistema ključnega pomena za pojasnjevanje uspeha novih strank (Harmel in Robertson v Fink-Hafner in Krašovec 2013, 44). Proporcionalni sistemi so praviloma bolj odprti za nove stranke kot večinski sistemi. Strožja volilna pravila lahko imajo začasne učinke, na primer oviranje majhnih strank, vendar pa na dolgi rok ti učinki izzvenijo, saj se stranke pravilom prilagodijo (na primer z oblikovanjem koalicij), da bi bile bolj uspešne na volitvah. Zdi se, da volilna pravila nimajo pomembnega vpliva, razen v

primerih, ko so stroški nastopa na volitvah zelo visoki ali če so prisotni drugi pojasnjevalni dejavniki. Upoštevati pa je treba tudi dejstvo, da so praviloma politične stranke tiste, ki določajo volilna pravila (Fink-Hafner in Krašovec 2013, 44–45).

Politično okolje: V dvostrankarskih sistemih se redko zgodi, da v vlado vstopi tretja stranka. Po drugi strani pa v večstrankarskih sistemih (kakršnega ima tudi Slovenija), kjer se oblikujejo vladne koalicije, majhne stranke lahko pridejo na oblast, če so sprejemljive za ostale stranke in so njihovi poslanski sedeži potrebni za oblikovanje koalicije (prav tako, 45).

Za postkomunistične strankarske sisteme so značilne nekatere posebnosti, in sicer visoka fragmentacija, visoka nestabilnost ter nizka raven zaupanja v stranke in parlament; slednje se kaže kot dokaj razširjeno proti-strankarsko vzdušje, ki presega tisto v starejših demokracijah. Kombinacija parlamentarnega ustavnega sistema in proporcionalnega volilnega sistema praviloma vodi v zelo razdrobljen strankarski sistem. Pojavljajo se težnje po konsolidaciji strank in strankarskih sistemov, kljub temu pa oboje ostaja relativno dinamično. Vsem postkomunističnim sistemom pa so skupne njihove nedavne radikalne spremembe (prav tako, 46).

Viri novih strank in njihova umeščenost v strankarski sistem: Viri strank⁵ predstavljajo osnovo za začetek delovanja novih strank, vendar pa sta potrebna tudi ugodno institucionalno okolje in struktura političnih priložnosti. Za razliko od uveljavljenih strank nekatere nove stranke poskušajo pridobiti volilno prednost z mobilizacijo nižnega segmenta volivcev. Poleg zavzemanja stališč o obstoječih vprašanjih lahko nove stranke v strankarski boj vpeljujejo nova vprašanja, vendar pa morajo biti pozorne na relevantnost novih tem za volivce, obenem pa se lahko hitro zgodi tudi, da si te nove teme »prisvojijo« prevladujoče stranke, s čimer je konkurenčnost novih strank ogrožena. V vsakem primeru pa na pridobivanje kredibilnosti nove stranke pomembno vpliva njen koalicijski potencial, ki nakazuje umestitev stranke znotraj strukture strankarskega boja in izboljšuje dostop stranke do različnih državnih virov, pomembnih za preživetje novih strank (prav tako, 47).

⁵ Viri strank običajno vključujejo njihove člane, intelektualni kapital in vodstvo, finance, publiciteto in politični projekt (Krouwel in Lucardie v Fink-Hafner in Krašovec 2013, 47). Organizacijskih virov v smislu mrež in sponzorskih ustanov raziskave o novih strankah niso sistematično proučevale (Fink-Hafner in Krašovec 2013, 47).

4.2 Okoliščine nastanka novih političnih strank v Sloveniji

Za slovenski strankarski sistem je značilno, da se je spreminjal postopno in zmerno; med post-socialističnimi državami članicami Evropske unije izstopa kot eden najmanj polariziranih sistemov v Srednji in Vzhodni Evropi, hkrati pa so zanj značilne stalna razdrobljenost strank, dokaj razpršena konkurenca med strankami, mehke ideološke spremembe v vladanju in stabilnost v večini obdobja od leta 1990 dalje. Vendar pa se v primeru Slovenije jasno odraža vpliv dveh dejavnikov na odpiranje priložnosti za vstop novih strank v politično arena: legitimnost starih strank je ogrožena v okoliščinah, ko nacionalna politika postane bipolarna (levosredinska in desnosedinska), politični razkol na nacionalni in nadnacionalni ravni pa krepi tudi politizacija z Evropsko unijo povezanega reševanja mednarodne finančne in gospodarske krize (Fink-Hafner in Krašovec 2013, 41–42).

Institucionalna pravila (značilnosti volilnega sistema) v Sloveniji so razmeroma stabilna. Pri prehodu v demokracijo je bil izbran proporcionalni volilni sistem, ki je ostal v uporabi vse do sedaj. Parlamentarni prag se je sicer nekoliko povišal, vendar je še vedno nizek: leta 2000 so ga s treh mandatov oz. 3,3 % glasov povišali na štiri mandate oz. 4 % glasov (prav tako, 48).

Ustanovitev nove stranke je v Sloveniji relativno preprosta, saj zahteva le 200 podpisov ter program in statut stranke (prav tako, 49). Zakon o političnih strankah (2005) v 4. členu določa: »Stranko lahko ustanovi najmanj 200 polnoletnih državljanek in državljanov Republike Slovenije, ki podpišejo izjavo o ustanovitvi stranke (v nadaljnjem besedilu: ustanovna izjava).« 10. člen istega zakona nadalje zahteva, da stranke zahtevi za vpis v register strank, ki ga vodi ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, priložijo naslednje dokumente (prav tam):

- 200 ustanovnih izjav,
- statut in program stranke,
- zapisnik ustanovnega zbora oziroma sestanka ali kongresa z navedbo izvoljenih organov stranke in funkcionarja, ki v skladu s statutom predstavlja oziroma zastopa stranko kot odgovorna oseba (v nadaljnjem besedilu: zastopnik stranke),
- grafično upodobitev znaka stranke (v barvni in črnobeli tehniki z legendo barv).

Kljub temu pa obstajajo pravila, ki so diskriminatorna do novih strank, in sicer pravila o javnem subvencioniranju političnih strank, ki je najpomembnejši finančni vir strank v

Sloveniji. Do leta 2000 so bile do javnih sredstev upravičene samo parlamentarne stranke, z odločbama Ustavnega sodišča iz let 1999 in 2002 pa so do njih postale upravičene vse stranke, ki so na volitvah pridobile vsaj 1 % glasov. Razen te delne izjeme je institucionalni kontekst v Sloveniji razmeroma stabilen in odprt za nove stranke; odprtost se je še posebej izrazila v času krize v zgodnjih 90. letih in v času svetovne finančne krize po letu 2008 (Fink-Hafner in Krašovec 2013, 49).

Vpliv političnega okolja v Sloveniji na nove stranke se kaže na več načinov. Prvotno vzpostavljen atomiziran strankarski sistem, ki je nastal kot rezultat zakonskih sprememb leta 1989, se je po prvih večstrankarskih volitvah leta 1990 razvil v visoko razdrobljen politični sistem. Sprva je bila za strankarsko tekmovanje značilna razdelitev na komunistični in protikomunistični del, po sprejetju nove ustave leta 1991 pa se je sistem premaknil proti polariziranemu pluralizmu s tri-polarnim vzorcem tekmovanja (prav tam).

Liberalna demokracija Slovenije, ki je približno desetletje zavzemala sredinsko pozicijo, je na volitvah leta 2004 doživela poraz, kar je prineslo premik od zmerne pluralizma k bipolarnemu strankarskemu sistemu z izmenjevanjem desnosredinske in levosredinske vlade. Majhne stranke, tako stare kot nove, so že vse od prehoda k demokraciji pomemben člen pri oblikovanju vladnih koalicij (prav tam).

Že od tranzicije k demokraciji je bila ena od pomembnih značilnosti slovenskega političnega sistema razmeroma nizko zaupanje v politične stranke. Najnižja raven zaupanja se je pokazala v letih 1995, 1998 in 2011, vzporedno z obdobji političnih škandalov in politične nestabilnosti, ko so se mnogi ministri menjavali in soočali z interpelacijami; tudi ideološki konflikt med strankami je bil v teh obdobjih najbolj opazen. Vendar pa kombinacija političnih škandalov in nizke ravni zaupanja v parlament oziroma stranke ne moreta prepričljivo pojasniti vstopa novih strank v parlament v letih 1992, 1996, 2000, 2008 in 2011. Delno razlago morda lahko najdemo v spremenjenih razmerjih med generacijami, ki se kažejo kot dvig deleža upokojujencev na približno tretjino volivcev, problem revščine med starejšimi, stalno zniževanje deleža mladih ter povečevanje brezposelnosti. Opazen je bil tudi vpliv vojne v republikah bivše Jugoslavije, saj se je s pritokom beguncev in drugih imigrantov v Sloveniji pomembno povišala raven nacionalizma oziroma ksenofobije (prav tako, 50).

4.3 Nastanek, razvoj in značilnosti novih strank v Sloveniji

Slabo ekonomsko stanje v zgodnjih 90. letih je bil povod, da so se upokojenci, ki v Sloveniji predstavljajo približno tretjino volilnega telesa, odločili obvarovati svoje socialno-ekonomske interese z oblikovanjem svoje politične stranke. Demokratična stranka upokojencev Slovenije je bila ustanovljena leta 1991 na nacionalnem nivoju in je bila močno povezana z ostalimi upokojenskimi organizacijami. Kadri so prihajali iz Zveze društev upokojencev Slovenije, krovne organizacije z razvito teritorialno mrežo. DeSUS ni bil zadovoljen s sodelovanjem v koaliciji Združene liste, ki se je oblikovala za volitve leta 1992, zato so se leta 1996 odločili nastopati samostojno. Na začetku niso bili tako vidni, predvsem zaradi tega, ker niso imeli prepoznavnega voditelja. Leta 2005 se je to spremenilo, ko je predsednik stranke postal Karl Erjavec. Glavni politični fokus stranke so pokojnine; vključena je v dolgotrajni proces reforme pokojnin, ki je del reform socialne države (Fink-Hafner in Krašovec 2013, 51).

Leta 1991 je bila ustanovljena tudi Slovenska nacionalna stranka, ko se je nekaj članov SDSS (antikomunistična stranka Socialdemokratska stranka Slovenije, ki se je kasneje preoblikovala v današnjo SDS) odločilo, da je orientacija stranke postala preveč levičarska, stranki DEMOS pa so očitali preveč zmerno stališče glede samostojnosti Slovenije. SNS se je osredotočila na politična vprašanja, ki so se jim druge stranke izogibale ali pa se jim le deloma posvetile, kar ji je prineslo določen krog privrženecv. Stranka ni nikoli skrivala svoje nacionalistične ideologije in občasno šovinističnih pogledov, s čimer so želeli nagovoriti volivce, ki so bili razočarani nad uveljavljenimi strankami in so pogosto prihajali iz nižjih socialnih slojev. Vodena je izredno centralizirano; njen prvi voditelj, Zmago Jelinčič Plemeniti, je ostal predsednik in obraz stranke vse do danes (prav tako, 52).

Mladi ljudje so izražali malo zanimanja za politiko, hkrati pa so bili heterogena skupina, kar se je kazalo v konfliktih med različnimi študentskimi organizacijami. Zaradi tega se je dokaj pozno, junija leta 2000, oblikovala Stranka mladih Slovenije. Nastala je z oblikovanjem organizacijske mreže mladinskih organizacij iz ljubljanske in gorenjske regije pod sponzorstvom Študentske organizacije Univerze v Ljubljani. Večino strankarskih teles so zasedli vodje sponzorskih organizacij, ki so imeli nekaj političnih izkušenj na lokalnem nivoju ali pa izkušenj na področju mladinskih in

študentskih organizacij. SMS ni imela dolgoročnega političnega fokusa, temveč je zgolj želela osvojiti mlade volivce, kar je morda prispevalo k njenemu neuspehu na volitvah leta 2004, ko niso presegli parlamentarne praga. Po letu 2004 je stranka želela nagovoriti določene ciljne skupine z osredotočanjem na »zelene« ideje, vendar zopet brez jasnega programa (prav tako, 51–52).

Nova Slovenija – Krščanska ljudska stranka (NSi–KLS) je bila ustanovljena avgusta 2000, ko je le nekaj mesecev po združitvi razpadla naveza SLS in SKD. Določeni člani slednje stranke, razočarani nad neuspešno združitvijo, so ustanovili stranko NSi. Ideologija stranke je katoliško konservativna, kar se kaže tudi v usmerjenosti njenih politik, vendar ji ni uspelo pridobiti velikega deleža volivcev – morda tudi zaradi odsotnosti javno močno prepoznavnega voditelja (prav tako, 52–53).

Zares – nova politika (kasneje Zares – socialno liberalni) je nastala po razcepu v LDS leta 2007; vanjo so vstopili nekateri poslanci LDS in SD⁶. Proti koncu leta se je stranki Zares pridružila izvenparlamentarna stranka Aktivna Slovenija, ustanovljena leta 2004. Veliko visokih položajev v stranki so zasedli bivši člani LDS in AS. Mesto voditelja je zavzel Gregor Golobič, nekdanji član LDS in zelo prepoznavna politična osebnost. Zares je s svojo politiko ciljalo na širok razpon družbenih skupin, vključno s študenti, ostarelimi, brezposelnimi, pa tudi organizacijami (podjetja, univerze, lokalne skupnosti itd.). Hkrati so poudarjali urbani razvoj in nekatere postmoderne ideje, ki so privlačile dokaj ozek segment visoko izobraženih, postmoderno usmerjenih volivcev (prav tako, 53).

LZJ–PS (Lista Zorana Jankovića – Pozitivna Slovenija; kasneje Pozitivna Slovenija) je bila ustanovljena oktobra 2011 z županom Mestne občine Ljubljana Zoranom Jankovićem na čelu. Javno ga je podprlo 26 zelo prepoznavnih (nekdanjih) politikov in voditeljev organizacij civilne družbe. Stranka je računala na glasove nezadovoljnih levosredinsko usmerjenih volivcev, ki jih je tudi pridobila, in sicer predvsem volivcev SD, a tudi LDS in Zares (prav tam).

⁶ O nastanku in razvoju stranke Zares bomo podrobneje govorili v 5. poglavju.

Oktober 2011 je nastala tudi Državljska lista Gregorja Viranta, ki jo je ustanovila skupina vidnih politikov blizu SDS in neoliberalnih ekonomistov. Zastopali so neoliberalno ekonomsko usmeritev in ponujali tržno usmerjeno vizijo ekonomskih reform, radikalne privatizacije, nižjih davkov in manjšega javnega sektorja. DLGV je dobila veliko glasov iz skupine nezadovoljnih volivcev, kakršni so podprli tudi LZJ–PS (prav tako, 53–54).

Zavezništvo Alenke Bratušek, na letošnjem kongresu preimenovano v Zavezništvo socialno-liberalnih demokratov, je nastalo leta 2014, potem ko na kongresu Pozitivne Slovenije Alenke Bratušek niso izvolili za predsednico stranke in je padla njena vlada. ZaAb se opredeljuje kot levosredinska stranka, pri čemer se je Bratuškova zavzela za »čiste račune, za delo za mlade ter za enakopravnost žensk« (Delo 2014).

Junija 2014 je bila ustanovljena Stranka Mira Cerarja (kasneje Stranka modernega centra z istimi inicialkami), ki je nastala po predčasnem padcu vlade Alenke Bratušek. Cerar je poudaril, da je stranka nastala »samostojno, brez kakšnih ozadij, botrov, pokroviteljev«, zavrača pa tudi delitev na leve in desne (Dnevnik 2014) in se zavzema za »pravno državo, inovativnost, trajnostni razvoj, družbeno odgovornost in človekovo dostojanstvo« (SMC – Stranka modernega centra 2016). SMC je postala zmagovalka predčasnih državnozborskih volitev istega leta, na katerih je osvojila kar 34,49 % glasov oziroma 36 mandatov (Državna volilna komisija Republike Slovenije 2014), verjetno večinoma volivcev z levosredinskega pola, ki so po številnih razhajanjih izgubili zaupanje v obstoječe stranke s tega pola.

Poseben primer je Združena levica (ZL), koalicija treh levičarskih strank in četrte skupine, v katero sodijo civilnodružbena gibanja in posamezniki. Izšla je iz protestniškega gibanja, formalno pa je bila ustanovljena marca 2014 s podpisom koalicijske pogodbe med strankami Inicijativa za demokratični socializem (IDS), Stranka za trajnostni razvoj Slovenije (TRS) in Demokratična stranka dela (DSD). Koaliciji sta se maja 2014 formalno priključila še Gibanje za pravično družbo (GPD) in Kulturno politično društvo Svoboda Straža. Združena levica svojo usmeritev opisuje kot »ekološki demokratični socializem«; zagovarja socialistično politiko in se zavzema za demokratizacijo vseh družbenih področij (Združena levica 2016).

Poglejmo si še umeščenost novih strank v politično razdeljenost strankarskega sistema. DeSUS je videna kot levosredinska stranka in se zavzema za politiko socialne države. SMS je bila tako ideološko heterogena, da je znotraj nje prihajalo do mnogih nasprotij. Zares je vstopila v politično areno kot levosredinska stranka; kritizirala je plitke politike starih parlamentarnih strank in obljubljala nov tip politike. SNS se je postavila na desno stran političnega spektra s svojimi ekstremno desnimi stališči glede vprašanj slovenstva, beguncev in imigrantov iz bivše Jugoslavije ter ostalih marginalnih družbenih skupin, kot so na primer Romi in homoseksualci. Vendar pa je pri nekaterih temah, npr. pri vprašanju splava, SNS zavzela liberalno stališče, hkrati pa je zavzela levosredinsko pozicijo pri presojanju vloge partizanov in osvobodilne fronte v drugi svetovni vojni ter izražala negativen odnos do katoliške cerkve, s čimer si je prislužila naziv sredinske, »pragmatične nacionalne« stranke. DLGV, ki je bila ustanovljena po neuspešnem spopadanju levosredinske vlade z ekonomsko in finančno krizo v Sloveniji, je zavzela desnosredinsko pozicijo z zagovarjanjem neoliberalnih ekonomskih politik, pri mnogih drugih vprašanjih pa je zagovarjala liberalna stališča. LZJ–PS, ki je nastala v enakih okoliščinah kot DLGV, je videna kot levosredinska stranka zaradi svojih kadrov, sponzorstva in levosredinskih volivcev, pa tudi pozitivnega odnosa do nedavne socialistične zgodovine, v nasprotju z DLGV pa zastopa zmerne ekonomske reforme in ohranitev socialne države. Edina nedvomno desnosredinska nova stranka je NSi, ki zagovarja konservativne ideje in katoliške vrednote (Fink-Hafner in Krašovec 2013, 54–55).

Na trajnost novih strank vpliva tudi njihov koalicijski potencial. DeSUS je edina nova stranka izmed naštetih, ki je vse od vstopa v parlament zadržala status parlamentarne stranke, hkrati pa je tudi sodelovala v vseh dosedanjih vladnih koalicijah ne glede na politično opredeljenost vlade. SNS je, nasprotno, edina parlamentarna stranka, ki ni nikoli sodelovala v vladnih koalicijah. SMS se uradno ni postavila na nobeno stran v ideološkem razcepu med levico in desnico; formalno ni sodelovala v levosredinski koaliciji med leti 2000 in 2004, vendar pa je podprla tedanjo vlado LDS, s čimer si je zagotovila vodenje Urada za mladino. NSi je sodelovala v treh desnosredinskih koalicijah (2000–2000, 2004–2008, 2012–2013), Zares pa v eni levosredinski koaliciji; stranki sta na nasprotnih ideoloških polih in težko bi si predstavljali eno ali drugo v nasprotno mislečih koalicijah. Enako velja za LZJ–PS, ki je zmagala na volitvah leta 2011, vendar ni uspela oblikovati koalicije.

DLGV je po drugi strani zmogla sodelovati tako z desnoredinsko kot z levosredinsko vladno koalicijo (prav tako, 55).

Oglejmo si še, kako so na trajnost novih strank v Sloveniji vplivale finančne in ekonomske krize. Samostojna Slovenija se je do sedaj soočila z dvema gospodarskima krizama. Za prvo, ki je udarila takoj po osamosvojitvi, so bili značilni slabo gospodarstvo, globok družbeni prepad in pomanjkanje konsenza med glavnimi akterji, poleg tega pa se je v Slovenijo v istem obdobju zateklo na tisoče beguncev iz držav bivše Jugoslavije. Uspeh nacionalistične SNS in k upokojencem usmerjene DeSUS glede na okoliščine torej ni bil presenetljiv. Leta 2009 so Slovenijo prizadeli zapozneli učinki svetovne gospodarske krize, kar je izpostavilo nezmožnost političnih in socialnih akterjev, da bi dosegli konsenz glede potrebnih strukturnih reform. To obdobje je prineslo izjemno visoko nezadovoljstvo z demokracijo (leta 2013 se je v anketah kar 90 % volivcev opredelilo za nezadovoljne) in kritično nezaupanje v politične stranke. V letu 2011 je nastalo več novih strank, vključno z LZJ–PS in DLGV, kar je prineslo veliko prenavo zakonodajne in izvršilne oblasti, pa tudi nove politične spore med strankami glede delitve položajev in virov. V tem obdobju smo bili priča tudi mnogim škandalom zaradi korupcije, ki so skupaj s predlaganimi kriznimi varčevalnimi ukrepi sprožili val protestov leta 2012 in zahteve po politični eliti, ki bi se bolje odzivala na zahteve ljudstva po spremembah v politični kulturi (prav tako, 55–56). Kot posledica protestov so nastale mnoge nove stranke; kot že zgoraj omenjeno, so se nekatere izmed njih leta 2014 združile v koalicijo Združena levica, ki je na državnih volitvah istega leta dobila 5,97 % glasov in s tem pridobila 6 mandatov v Državnem zboru (Državna volilna komisija Republike Slovenije 2014).

Primerjava značilnosti novih parlamentarnih strank v Sloveniji v obdobju med letoma 1992 in 2011 je prikazana v tabeli 4.1. Njihove skupne značilnosti so naslednje (Fink-Hafner in Krašovec 2013, 56–57):

- uporabile so že obstoječe organizacijske vire (kadre, v nekaterih primerih tudi organizacijske mreže);
- bile so dovolj družbeno vsečne, da so na volitvah dosegle parlamentarni prag;
- vse so imele vsaj minimalno javno vidne voditelje, pri čemer so tiste stranke, ki prvotno niso imele organizacijske mreže (SNS, LZJ–PS in DLGV), to

poskušale kompenzirati z javno zelo prepoznavnimi voditelji, ki bi lahko mobilizirali volivce;

- osredotočenost politike stranke na določene teme;
- vse so našle prostor za tekmovanje znotraj obstoječe strukture političnih razdelitev.

Tabela 4.1: Značilnosti novih parlamentarnih strank v Sloveniji (1992–2011)

	DeSUS	SNS	SMS	NSi	Zares	LZJ-PS	DLGV
Leto ustanovitve	1990	1991	2000	2000	2007	2011	2011
Organizacijski viri in potenciali nove stranke							
Obstoječa organizacijska mreža in kadri	Močna	Šibka	Delna	Delna	Delna	Šibka	Šibka
Usmerjenost k določeni družbeni skupini	Močna (upokojenci)	Sprva močna (nacionalisti), nato upada	Šibka	Šibka	Šibka	Šibka	Šibka
Javno prepoznaven politični vodja	Sprva šibko; kasneje močnejše	Močno	Šibko	Šibko; kasneje vedno bolj	Močno	Močno	Močno
Politična umeščenost							
Osredotočenost politike	Ozka (upokojenska vprašanja)	Splošna; ekstremno desni elementi, delno levi	Ozka (vprašanja mladih)	Vsa vprašanja	Vsa vprašanja	Vsa vprašanja (sploh ekonomska)	Vsa vprašanja (sploh ekonomska)
Umeščenost v politično razdeljenost	Neo-liberalizem : socialna država	Ekstremno desničarstvo : liberalizem	Materializem : post-materializem	Liberalizem : konzervativizem	Materializem : post-materializem	Neo-liberalizem : socialna država	Neo-liberalizem : socialna država

Koalicijski potencial	Levo in desno	Izključena iz oblikovanja koalicije	Levo-sredinska	Desno-sredinska	Levo-sredinska	Levo-sredinska	Levo in desno
-----------------------	---------------	-------------------------------------	----------------	-----------------	----------------	----------------	---------------

Povzeto po: Fink-Hafner in Krašovec (2013, 58–59).

Kot je razvidno iz tabele 4.1, so skupne značilnosti tistih novih strank, ki so v parlamentu obstale na dolgi rok, naslednje (Fink-Hafner in Krašovec 2013, 60):

- močna usmerjenost k določeni družbeni skupini;
- javno zelo prepoznaven voditelj; in
- jasna osredotočenost na določene politike, ki jih konkurenčne stranke ne pokrivajo.

Kot vidimo, nove stranke za dolgoročni uspeh potrebujejo zadostne organizacijske vire in potenciale (pomembni sta predvsem usmerjenost k določeni družbeni skupini in prisotnost javno prepoznavnega voditelja), poleg tega pa je pomembno tudi, da se je stranka sposobna umestiti znotraj obstoječe politične razdeljenosti z jasno osredotočenostjo na določene politike in z zmožnostjo dolgoročnega pozicioniranja na obstoječem političnem spektru (prav tam).

Kot poudarja Andreja Škrabec (2016), imajo stranke, ki so že dalj časa v političnem prostoru, vsekakor določene prednosti pred novimi strankami. Pri tem izpostavlja predvsem »prepoznavnost tistih strank, ki imajo jasno določeno opredelitev, kakšna so njihova politična stališča (kaj zagovarjajo in kako delujejo)«. To jim namreč zagotavlja konstantno število podpornikov, nagnjenih k temu, da se nič ne spreminja, kar tako stranko načeloma popelje čez volilni prag; hkrati imajo »lažji dostop do medijev, dobro razvejano lokalno mrežo in pa nek konstanten finančni priliv. Vse to je pri novonastalih strankah težko doseči; predvsem je problem obdržati volivce, saj se velika baza njih ne posveča programskim vsebinam strank, ampak bolj trenutni priljubljenosti ter medijski prepoznavnosti vodij takšnih strank«. Zaradi slednjega pa so le-te tudi »bolj občutljive za vsak medijski pogrom« (prav tam).

Obljube novih strank lahko povišajo pričakovanja volivcev, da se bodo stvari tokrat zares odvijale drugače. Če stranka teh pričakovanj ne izpolni, seveda spodkoplje

svojo priljubljenost, poleg tega pa se lahko posledično zaupanje volivcev v demokracijo še dodatno zmanjša. Zdi se, da je »lahko zmagati na volitvah z obljubljanjem novega, vendar pa je težje izpolniti pričakovanja volivcev« (Krašovec in Haughton 2014, 53).

Kot se je pokazalo v Sloveniji, se lahko nova stranka vplete v strankarski sistem več kot zgolj začasno; če se obdrži v parlamentarni areni, lahko celo poveča odzivnost strankarskega sistema na potrebe volilnega telesa in mobilizira nezadovoljne volivce. Še več, v kontekstu slabega upravljanja makroekonomije (še posebno financ) s strani starih strank imajo nove stranke možnost, da radikalno spremenijo strukturo parlamenta in vlade. V času krize in zmanjšane zaupanja v obstoječe stranke na pojavljanje in trajnost novih strank torej dodatno vplivajo kombinacije različnih nacionalnih, pa tudi nadnacionalnih oz. mednarodnih dejavnikov (Fink-Hafner in Krašovec 2013, 61).

5 POLITIČNA STRANKA ZARES

5.1 Nastanek stranke Zares

V začetku leta 2007, v obdobju med 25. januarjem in 28. marcem, je iz poslanske skupine stranke LDS izstopilo sedem poslancev in poslank⁷, ki so se kasneje združili v poslanski skupini nepovezanih poslancev, ustanovljeni 27. februarja 2007. Poslanska skupina je delovala do 12. oktobra istega leta, ko je bila ustanovljena poslanska skupina Zares (Državni zbor Republike Slovenije 2015).

V začetku marca 2007 je skupina šestih nepovezanih poslancev in poslank, ki so pred kratkim izstopili iz LDS, ustanovila društvo, imenovano Zares, kot je na novinarski konferenci povedal vodja poslanske skupine Matej Lahovnik. Lahovnik je pri tem poudaril, da »želijo z društvom odpreti politični prostor in dati možnosti za sodelovanje vsem tistim, ki te možnosti sedaj nimajo« (24ur.com 2007). Njegov poslanski kolega Pavel Gantar je dodal, da pričakujejo, da bo društvo sčasoma

⁷ Prvi od sedmih je iz stranke LDS izstopil Matej Lahovnik (25. januarja 2007), sledili pa so mu Alojz (Lojze) Posedel (22. februarja), dr. Pavel Gantar (22. februarja), Davorin Terčon (22. februarja), Majda Širca (2. marca), Cveta Zalokar Oražem (2. marca) in Vili Trofenik (28. marca).

preraslo v stranko, in napovedal njen nastop na parlamentarnih volitvah leta 2008. Društvo ob ustanovitvi še ni imelo predsednika, temveč le kolegij, katerega člani so bili poslanci (prav tam). Društvo Zares je hitro pritegnilo še nekatere druge vidne akterje v slovenskem političnem prostoru, ki so postali člani društva kmalu po njegovi ustanovitvi. Med bolj izpostavljenimi je bil Gregor Golobič, nekdanji viden član LDS, ki je z vstopom v društvo napovedal svoj povratek v aktivno politiko.

Združenje za novo politiko Zares je bilo uradno registrirano kot društvo 20. marca 2007. Na ustanovnem zboru je bil sprejet statut; zakoniti zastopnik združenja je postal Bogdan Biščak, začasna predsednica kolegija združenja Cveta Zalokar Oražem, podpredsednik pa dr. Pavel Gantar. Član društva je lahko postal vsak, tudi tuj državljan, ki je poslal pisno ali elektronsko pristopno izjavo. Ob tej priložnosti so v Združenju za novo politiko Zares poudarili, da bodo »v prihodnje sprožili vrsto razprav in posvetovanj, na katerih bomo skušali pridobiti nove odgovore na stare dileme in odpirati nove, takšne ki se jim danes politika prerada izogiba« (Zares 2007c).

Napovedi o preobrazbi društva v stranko so se uresničile 6. oktobra 2007, ko je bila ustanovljena politična stranka z imenom Zares – nova politika. Predsednik novoustanovljene stranke je s skoraj 100-odstotno podporo postal Gregor Golobič (Zares 2007a). Golobič je vodil stranko vse do konvencije stranke decembra 2011, ko se je odločil, da ne bo več kandidiral za predsednika stranke in s tem napovedal odstop s funkcije predsednika stranke (Mladina 2011). Novi predsednik stranke je februarja 2012 postal Pavel Gantar (Pihlar 2016).

Po besedah Pavla Gantarja (2016) je bil temeljni motiv za ustanovitev stranke odpiranje političnega prostora, saj se je v sredini prejšnjega desetletja zdelo, da »se je svet državljanske in strankarske politike zaprl in da se pobude in ideje iz civilne družbe le stežka prebijajo na institucionalni politični oder. Ideja nove politike je bila odpreti politiko za ljudi, ki so družbeno angažirani, niso pa mogli svojih idej politično artikulirati«. Po politični opredeljenosti se je stranka Zares uvrščala med levo-sredinske stranke oziroma je »zagovarjala socialno liberalno pozicijo« (prav tam).

Uroš Gruden, nekdanji sekretar stranke Zares, navaja naslednja ključna izhodišča za ustanovitev stranke (Gruden 2013):

- odpiranje političnega prostora za aktivno udeležbo državljanek in državljanov in sprožati razpravo o pomembnih vprašanih skupne prihodnosti;
- zavzemanje za odprto družbo, ki temelji na spoštovanju človekovih pravic, državljanskih svoboščin, družbeni pravičnosti in etiki udeleženi; za novo, bolj občutljivo in odzivno politično prakso, ki razume državo kot samoomejujočega se moderatorja dogajanja v vključujoči družbi;
- za trajnostni razvoj, ki temelji na nenapisanem sporazumu o medgeneracijski pravičnosti in predpostavlja takšno razvojno politiko, ki upošteva predvsem dolgoročne potrebe ljudi, okolja in samega gospodarstva.

Temeljne programske usmeritve stranke so bile povečanje konkurenčnosti gospodarstva in spodbujanje podjetništva, ustvarjalnost, znanje in znanstveno-tehnološki razvoj, odzivna socialna politika in krepitev socialnega kapitala, trajnostno upravljanje z naravnimi viri ter odgovorna javna politika in upravljanje države (Zares 2011c).

Kot pravi Uroš Gruden (2013), je stranka nastala »izključno iz kadrovskega potenciala društva Zares – združenja za novo politiko«; pri ustanovitvi stranke ni sodelovala nobena druga organizacija. Društvo je imelo veliko intelektualnega in operativnega potenciala (kadri, ki so zapustili stranko LDS) in s tem več kot dovolj potenciala za ustanovitev nove politične stranke. 200 ustanovnih izjav je bilo po Grudnovih besedah zbranih »v rekordnem času« (prav tam).

Decembra 2007 se je stranki Zares formalno pridružila stranka Aktivna Slovenija pod vodstvom Francija Keka, kar je pomagalo pospešiti izgradnjo terenske mreže stranke. Pridružitve je prinesla pomemben dodaten socialni kapital in nekaj delujočih občinskih odborov, okrog katerih so se vzpostavili nekateri občinski odbori stranke Zares (Gruden 2013). Ta pripojitev je prinesla tudi nekaj dodatnih finančnih sredstev, saj je bila Aktivna Slovenija na podlagi rezultatov na državnozborskih volitvah 2004 in lokalnih volitvah 2006 (Državni zbor Republike Slovenije 2004; Državna volilna komisija Republike Slovenije 2006) upravičena do sredstev iz državnega in občinskega proračuna. Vendar pa je treba upoštevati, da je Aktivna Slovenija s seboj

prinesla tudi nekaj kreditov, zato ta sredstva za Zares niso predstavljala velikega doprinosa (Gruden 2013).

Prvič je stranka kandidirala na državnozborskih volitvah v Sloveniji leta 2008 (eno leto po njeni ustanovitvi) in se uvrstila na tretje mesto med vsemi strankami s presenetljivim rezultatom: 9,39 % glasov oziroma 9 poslanskih sedežev v parlamentu (Volitve v državni zbor 2008). Na naslednjih državnozborskih volitvah, predčasnih volitvah leta 2011, pa je stranka prejela le 0,65 % glasov (Kustec Lipicer in Toš 2013, 509).

5.2 Organizacijski razvoj in organizacijska struktura stranke Zares

Gruden (2013) opisuje dva vidika organizacijskega razvoja stranke Zares. Prvi vidik je bila organizacijska struktura, določena s statutom (operativno delujoči organi stranke po vertikali in horizontali), ki je bila vzpostavljena v enem mesecu po ustanovitvi stranke oktobra 2007. Drugi vidik pa je struktura, ki je omogočala operativno delovanje stranke (skrbela za izvajanje odločitev stranke); ta je nastajala do junija 2008 in je bila v celoti prilagojena prvim volitvam, na katerih je stranka nameravala tekmovali (državnozborske volitve 2008). Prvi korak je bila ustanovitev osmih pokrajinskih odborov (do aprila 2008), vzporedno s pokrajinsko mrežo pa so na lokalnem nivoju vzpostavljali in organizirali stranko v 88 volilnih okrajih. V veliki večini okrajev so bili ustanovljeni občinski odbori v največjih centrih na območju posameznega okraja in zgrajeni okrog članskih jeder v njih. V nekaterih okoljih stranka ob ustanovitvi še ni imela dovolj članstva za kvalitetno organizacijo svojega delovanja, zato so bili zadnji volilni okraji organizirani tik pred začetkom volilne kampanje. Hkrati s procesom ustanavljanja občinskih in mestnih odborov v občinah, kjer so bili sedeži volilnih okrajev, so se ustanavljali tudi občinski odbori v občinah, kjer je imela stranka dovolj članov, da so sprožili iniciativo za ustanovitev lokalnega odbora. Pred volitvami leta 2008 je bila stranka organizirana v več kot 100 občinah (prav tam).

V skladu s statutom je bila stranka Zares organizirana na državni, pokrajinski in občinski, lahko pa tudi na četrtini ravni. Statut je določal, da mandat vseh organov stranke traja tri leta, svojo funkcijo pa opravljajo do izvolitve novih organov. Kolegijski

organi stranke odločajo na rednih, izrednih in korespondenčnih sejah. Statut stranke je določal naslednje organe stranke na državni ravni: konvencija, svet stranke, predsednica oz. predsednik, podpredsednica oz. podpredsednik, sekretarka oz. sekretar stranke, kolegij predsednice oz. predsednika, nadzorna komisija, komisija za statut, programski odbori in programski svet. Kot posebni obliki organiziranosti statut omenja še poslansko skupino in klub mladih (Zares 2007b).

Najvišji organ stranke med konvencijama je svet stranke, ki mu statut med drugimi podeljuje naslednje pristojnosti (prav tam):

Z večino glasov vseh članic in članov sveta sprejema spremembe statuta, ki so potrebne zaradi uskladitve z veljavno zakonodajo, če take spremembe bistveno ne posegajo v vsebino statuta. Obravnava delovanje organov stranke in poslanske skupine in jim lahko daje usmeritve za njihovo delo ter nadzira delo drugih organov stranke. Odloča o koliziji med odločitvami različnih organov stranke na vseh ravneh organiziranosti, razen o odločitvah konvencije. Odloča o kadrovskih, strukturnih, organizacijskih in ostalih zadevah stranke ter v zvezi s tem s ciljem podrobnejše ureditve posamezne zadeve sprejema ustrezne akte. Sprejema finančni načrt in zaključni račun stranke ter pravne akte, ki jih določa zakonodaja in ta statut. Ustanavlja delovna telesa stranke, določa njihovo sestavo, pristojnosti in mandate, imenuje njihove predsednice in predsednike ter vodi postopke volitev za vse organe na državni ravni organiziranosti.

Gruden (2013) poudarja, da so programski odbori (delovna telesa, ki jih ustanovi svet stranke z namenom obravnave posameznih vsebinskih zadev, priprave ustreznih podlag in oblikovanja stališč za odločanje v organih stranke) najprej imeli status posvetovalnih delovnih teles za oblikovanje politik stranke, s spremembo statuta leta 2012 pa so jim dodelili status formalnih organov stranke. V času intervjuja so obstajali naslednji odbori: za razvoj, za kvaliteto življenja, za upravljanje z naravnimi viri, za aktivno državljanstvo, za kulturo, medije in informacijsko družbo, za mednarodne odnose in evropske zadeve ter za socialno podjetništvo. Posebnost programskih odborov je bila v tem, da so v njih (za razliko od ostalih organov stranke) lahko polnopravno sodelovali tudi nečlani stranke (prav tam).

Glede pokrajinskih odborov stranke je statut določal naslednje (Zares 2007b):

Članice in člani stranke v pokrajini sestavljajo pokrajinski odbor. Obvezna organa pokrajinskega odbora sta predsednica ali predsednik odbora in svet pokrajinskega odbora. Odbor je konstituiran, ko sprejme pravila o svojem delovanju in izvoli predsednico ali predsednika. V svetu pokrajinskega odbora mora biti zastopana najmanj po ena predstavnica oziroma predstavnik občinskih odborov stranke v pokrajini. Po funkciji so članice in člani sveta pokrajinskega odbora poslanke in poslanci, ki so bili izvoljeni na območju pokrajine. Natančno število članic in članov sveta iz posameznega občinskega odbora določajo pravila o delovanju pokrajinskega odbora. Predsednico oziroma predsednika pokrajinskega odbora voli svet pokrajinskega odbora. Pokrajinski odbori stranke delujejo samostojno v okviru statuta, programa in programskih dokumentov stranke ter usmeritev in sklepov konvencije in sveta stranke. Natančnejšo organiziranost pokrajinskega odbora in načela delovanja določita svet stranke s posebnim pravilnikom ter svet pokrajinskega odbora, ki na tej podlagi sprejme lastna pravila o delovanju.

Določila statuta glede občinskih odborov pa so bila naslednja (prav tam):

Članice in člani stranke v občini sestavljajo občinski odbor. Odbor je konstituiran, ko sprejme pravila o svojem delovanju in izvoli predsednico ali predsednika. Občinski odbori stranke delujejo samostojno v okviru statuta, programa in programskih dokumentov stranke ter usmeritev in sklepov konvencije in sveta stranke. Predsednico ali predsednika občinskega odbora volijo vse članice in člani občinskega odbora neposredno na način in po postopku, ki je opredeljen v tem statutu in v pravilih o delovanju občinskega odbora. Obvezna organa občinskega odbora sta predsednica ali predsednik odbora ter zbor članic in članov občinskega odbora. Natančnejšo organiziranost občinskega odbora in načela delovanja določita svet stranke s posebnim pravilnikom in občinski odbor z lastnimi pravili o delovanju.

Na 43. seji sveta stranke 6. junija 2012 je bil sprejet Pravilnik o organiziranosti in načelih delovanja pokrajinskih in občinskih odborov stranke, ki je določal, da »pokrajinski in občinski odbori stranke delujejo samostojno v okviru statuta, programa in programskih dokumentov stranke ter usmeritev in sklepov konvencije in sveta stranke« (Zares 2012). Poleg obveznih organov, ki jih je določal statut, so pokrajinski ali občinski odbori lahko v pravilih o delovanju določili tudi druge organe in delovna

telesa. Kot posebno obliko organiziranosti so morali pokrajinski in občinski odbori ustanoviti svetniške skupine (prav tam).

Gruden (2013) poudarja, da se stranka od volitev leta 2008 organizacijsko ni bistveno spreminjala. Formalna organiziranost je ostala enaka, kot je bila določena s statutom leta 2007, operativna organiziranost pa »se je ves čas delovanja prilagajala vzponom in padcem strankinih rezultatov na volitvah do danes« (prav tam).

5.3 Financiranje stranke Zares

Politične stranke potrebujejo finančne vire, da lahko uspešno funkcionirajo v demokratičnem sistemu. Viri so potrebni, da stranke ohranijo ustrezno organizacijsko strukturo, da razvijajo programe ter sodelujejo v volilni areni. V idealnem primeru bi stranke imele zagotovljene neodvisne finančne vire, ki bi jim omogočale neodvisnost. Ker pa je realnost drugačna, so viri financiranja v veliki meri odvisni od zunanjih dejavnikov.

Možni viri financiranja političnih strank so določeni z zakonom. 21. člen Zakona o političnih strankah (ZPolS) iz leta 2005, ki je veljal v obdobju nastanka stranke Zares in v večjem delu njenega delovanja (do konca leta 2013, ko je bil spremenjen⁸), je določal naslednje:

Stranka pridobiva sredstva iz: 1. članarine; 2. prispevkov zasebnikov, pravnih in fizičnih oseb; 3. prihodkov od premoženja; 4. daril; 5. volil; 6. proračuna; 7. dobička iz dohodka podjetja, katerega lastnik je. Podjetje iz 7. točke sme opravljati le kulturno oziroma založniško dejavnost. Letni prihodki stranke iz 3. in 7. točke ne smejo presegati 20 % od zneska vseh letnih prihodkov stranke. Prepovedano je pridobivanje sredstev stranke iz prispevkov tujih zasebnikov, fizičnih in pravnih oseb, iz prihodkov od premoženja stranke iz tujine, iz volil in daril iz tujine oziroma vsakršno drugo pridobivanje sredstev ali opravljanje storitev za stranko iz tujine. Prepoved se ne nanaša na članarine in prispevke, ki jih stranka pridobiva od svojih članov.

⁸ 3. decembra 2013 je bil v Uradnem listu RS objavljen Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o političnih strankah (ZPolS-E), ki določa, da lahko stranka »pridobiva sredstva iz: 1. članarine; 2. prispevkov fizičnih oseb; 3. prihodkov od premoženja; 4. proračuna« (Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o političnih strankah 2013). ZPolS-E je stopil v veljavo s 1. januarjem 2014.

Stranka Zares se je v zgoraj omenjenem obdobju financirala pretežno iz (Gruden 2013):

- članarin (predstavljale so nekaj-odstotni delež v proračunu stranke);
- donacij pravnih oseb in zasebnikov (nikoli niso presegle tretjinskega deleža v proračunu stranke);
- sredstev, zagotovljenih v proračunih države in lokalnih skupnosti (na osnovi volilnega rezultata – najmanj dvotretjinski delež v proračunu stranke).

Struktura financiranja stranke Zares se je skozi leta spreminjala. Njena edina vira financiranja do volitev leta 2008 sta bila članarine (15 %) ter donacije pravnih in fizičnih oseb (85 %)⁹. V obdobju do lokalnih volitev leta 2010 so financiranje razširili s sredstvi iz državnega proračuna na osnovi volilnega rezultata leta 2008, in sicer v razmerju proračun 62 %, donacije 30 % in članarine 8 %. Na osnovi rezultata na lokalnih volitvah so pridobili še sredstva iz občinskih proračunov, tako da se je razmerje finančnih sredstev v obdobju med lokalnimi volitvami leta 2010 in državnozborskimi volitvami leta 2011 nekoliko spremenilo: proračun 68 %, donacije 27 %, članarine 5 % (prav tam).

Kot prikazuje tabela 5.1, je stranka v letu 2011 pridobila 407.596,72 EUR (77,79 % letnih prihodkov) iz proračunskih sredstev, 81.512,44 EUR (15,56 % letnih prihodkov) iz donacij ter 31.363,83 EUR (5,99 % letnih prihodkov) iz članarin. Skupni prihodki stranke v letu 2012 (167.427,69 EUR) so bili bistveno nižji kot v prejšnjem letu (523.947,65 EUR), in sicer je bilo sredstev iz proračuna 143.390,22 EUR (85,64 %), donacij 10.662,42 EUR (6,37 %) in članarin 13.367,02 EUR (7,98 %).

Tabela 5.1: Prihodki stranke Zares v letih 2011 in 2012

Prihodki	Realizacija 2011 (v EUR)	Deleži (v %)	Realizacija 2012 (v EUR)	Deleži (v %)
Prihodki od članarin	31.363,83	5,99	13.367,02	7,98
Prihodki iz proračuna	407.596,72	77,79	143.390,22	85,64
Finančni prihodki	20,69	0,00	8,03	0,00

⁹ Ob ustanovitvi je stranka glavnino finančnih virov pridobila z donacijami, kar Gruden pripisuje dobremu kotiranju stranke v javnomnenjskih raziskavah takoj po ustanovitvi (med 10 in 18 %), s čimer je postala privlačna za donatorje (Gruden 2013).

Povračila stroškov	2.359,38	0,45	0,00	0,00
Prihodki od donatorjev	81.512,44	15,56	10.662,42	6,37
Drugi prihodki	1.094,59	0,21	0,00	0,00
SKUPNI PRIHODKI	523.947,65	100	167.427,69	100

Vir: Gruden (2014).

Na državnozborskih volitvah leta 2011 stranka ni dosegla parlamentarnega praga in je posledično izgubila sredstva iz državnega proračuna (še vedno je bila upravičena do sredstev iz občinskih proračunov), hkrati pa se je v letu 2012 občutno zmanjšal delež donacij. Ta sprememba je predstavljala nekakšno točko preloma v financiranju stranke, saj finančna poročila za naslednja leta kažejo, da je financiranje iz leta v leto upadalo in nikoli več ni doseglo ravni iz obdobja, ko je bila stranka v parlamentu in je prejela velik delež prihodkov iz državnega proračuna.

Podatki o prihodkih stranke v letih 2013 in 2014 so prikazani v tabeli 5.2. V teh letih so skupni prihodki stranke ostajali na ravni iz leta 2012 oziroma so se še nekoliko znižali (143.268,66 EUR v letu 2013 in 122.619,52 EUR v letu 2014). Razmerje prihodkov iz različnih virov se je spremenilo; povečal se je delež proračunskih sredstev (92,76 % v letu 2013 in 89,66 % v letu 2014), občutno pa se je zmanjšal vir dohodkov od donatorjev, ki je v letu 2013 znašal le 5818,60 EUR, v letu 2014 pa niso prejeli niti ene donacije¹⁰.

Tabela 5.2: Prihodki stranke Zares v letih 2013 in 2014

Prihodki	Realizacija 2013 (v EUR)	Deleži (v %)	Realizacija 2014 (v EUR)	Deleži (v %)
Poslovni prihodki od opravljanja dejavnosti javnih služb (proračun)	132.895,81	92,76	109.939,62	89,66

¹⁰ S 1. 1. 2014 je stopil v veljavo spremenjeni Zakon o političnih strankah, ki strankam ni več dovoljeval prejetja prispevkov zasebnikov in pravnih oseb. Kot omenja tudi Andreja Škrabec (2016): »Zelo pomemben problem za delovanje manjših ali novih strank je prinesla neposrečena sprememba zakona o političnih strankah v letu 2013, ki je na eni strani zamejila možnosti financiranja manjših in novih strank, na drugi strani pa ni ponudila prav nobene spodbude ali nadomestila za izgubo finančnih resursov.«

Poslovni prihodki od opravljanja lastne dejavnosti (članarine)	5.818,60	4,06	12.565,37	10,25
Finančni prihodki	0,38	0,00	0,40	0,00
Prispevki zasebnikov, pravnih in fizičnih oseb za opravljanje dejavnosti politične organizacije (donacije)	4.552,92	3,18	/	/
Drugi prihodki	0,95	0,00	114,13	0,09
SKUPNI PRIHODKI	143.268,66	100	122.619,52	100

Povzeto po: Zares (2014); Zares (2015a).

V tabeli 5.3 so prikazani prihodki stranke Zares v letu 2015, zadnjem letu njenega delovanja. Na lokalnih volitvah 2014 je stranka dosegla najslabši rezultat vse od ustanovitve stranke. Posledično se je občutno zmanjšal obseg prihodkov iz proračunov lokalnih skupnosti za leto 2015 (34.892,99 EUR), ki je v letih 2012 in 2013 predstavljal večinski delež prihodkov stranke. Kot je razvidno iz tabele, so bili prihodki iz proračuna v letu 2015 sploh edini prihodki stranke. Celo iz članarin v tem letu ni dobila nobenih sredstev, kar bi lahko nakazovalo na postopno vdajo stranke in napovedovalo njeno razpustitev.

Tabela 5.3: Prihodki stranke Zares v letu 2015

Prihodki	Realizacija 2015 (v EUR)	Deleži (v %)
Poslovni prihodki od opravljanja dejavnosti javnih služb (proračun)	34.892,99	100
Poslovni prihodki od opravljanja lastne dejavnosti (članarine)	0,00	0,00
Finančni prihodki	0,01	0,00
Drugi prihodki	0,00	0,00
SKUPNI PRIHODKI	34.893,00	100

Povzeto po: Zares (2016).

Od leta 2012 do leta 2014 se je stranka preživljala predvsem s prihodki iz proračunov lokalnih skupnosti, do katerih je bila upravičena zaradi rezultatov na prejšnjih lokalnih volitvah. Stranka je po slabih rezultatih na lokalnih volitvah leta 2014 izgubila velik delež prihodkov; kot je bilo pričakovati, je to močno zamajalo njeno finančno in organizacijsko stabilnost. Glede na to bi bilo za prihodnje delovanje stranke bistvenega pomena povečanje prihodkov iz drugih virov (članarin in donacij), vendar pa do tega v letu 2015 ni prišlo, kar je bilo za stranko usodno.

5.4 Krize, zaton in razpustitev stranke Zares

Stranka Zares je doživela vrhunec na državnozborskih volitvah leta 2008, ko je zbrala 98.526 glasov in bila z devetimi poslanci tretja najmočnejša parlamentarna stranka, v vladi Boruta Pahorja pa je imela štiri ministre. Leta 2011 pa je na predčasnih volitvah dobila le dobrega pol odstotka glasov in tako izpadla iz parlamenta; na predčasnih državnozborskih volitvah leta 2014 sploh ni več sodelovala. Prvi predsednik stranke Gregor Golobič se zaradi slabih rezultatov po letu 2011 ni več potegoval za funkcijo predsednika. Februarja 2012 ga je nasledil Pavel Gantar, a je odstopil maja 2014, ker stranka na volitvah v evropski parlament ni dobila pričakovanega poslanskega mandata¹¹. Od takrat je bila stranka Zares brez predsednika (Pihlar 2015).

En najpomembnejših preobratov v stranki Zares se je zgodil leta 2009 s t. i. afero Ultra, katere glavni akter je bil predsednik stranke Gregor Golobič. Ta je že med predvolilno kampanjo za državnozborske volitve 2008 dejal, da ni lastnik nobenega podjetja. Ko je konec leta 2008 prevzel položaj ministra za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, je moral po zakonu predložiti informacije o svojem premoženjskem stanju Protikorupcijski komisiji; med drugim je navedel tudi 10,8 % delež v podjetju Ultra SUM. Golobič je javno povedal, da je bila to napaka, za katero se opravičuje in jo obžaluje, ter poudaril, da bo o posledicah, ki jih bo njegovo dejanje prineslo, zagotovo tekla beseda tudi v nadaljevanju. Dodal je še, da »je bil njegov namen "biti v politiki" vedno pogojen in vezan na vzpostavitev in vzdrževanje temeljne verodostojnosti politike, kar naj bi bil namen njegove vrnitve v politiko in prevzem

¹¹ Pred tem je stranka Zares imela eno poslansko mesto v sestavi Evropskega parlamenta 2009–2014 (Kustec Lipicer in Toš 2013, 509).

krmila stranke Zares« (RTVSLO 2009). V luči te afere je bila stranki ne glede na izid storjena nepopravljiva škoda, ki se je vse do konca svojega obstoja ni mogla otresti.

Stranka Zares je zaključila svojo zgodbo po osmih letih delovanja. 6. oktobra 2015 je v Ljubljani potekala 9. konvencija stranke, na kateri so se zbrane članice in člani strinjali s predlogom kolegija stranke, ki je v skladu s statutom in zakonom predlagal njeno samorazpustitev. Ob tem so na spletni strani stranke zapisali (Zares 2015b):

Smisel politične stranke je sodelovanje na volitvah in sodelovanje pri upravljanju države. Glede na razmere v slovenskem javnem in političnem prostoru ter omejene finančne in kadrovske možnosti stranka ne more računati na uspešen volilni nastop, zato smo članice in člani stranke na konvenciji soglasno sprejeli sklep o njeni ukinitvi oziroma o njenem prenehanju delovanja.

Sprejeta odločitev ni samo internega značaja. Je tudi simbolno dejanje s širšim sporočilom. Iz političnega prostora se namreč zavestno in prostovoljno poslavlja stranka, ki vanj očitno (več) ne sodi, saj je slednji privzel vrednote, kriterije in načela, ki se radikalno razlikujejo od smeri, za katero se je z vso energijo zavzemala nova socialno-liberalna politika stranke Zares.

Zadnji predsednik stranke Pavel Gantar (v Pihlar 2015) pa je ob samorazpustitvi stranke povedal:

Ni nam treba izrekati sožalja. To ni bila pogrebščina, ampak simbolni akt. Iz političnega prostora se je izbrisala stranka, ki vanj ne sodi, saj se je ta obrnil v smer, ki si je mi nikakor nismo želeli. Neko obdobje se je izteklo. Stranka Zares je v slabih štirih letih, kolikor je sodelovala v vladi, naredila več kot marsikatera stranka naredi v vsem svojem obdobju. Toda za določene lobije smo bili nesprejemljivi, zato smo morali oditi.

Politični komentator Vlado Mihelj (v Pihlar 2015) je razpad stranke komentiral z besedami, da je blagovna znamka izčrpana, ideje pa bi se morda dalo obnoviti. Ključni problem stranke je bila po njegovem mnenju kadrovska gneča oziroma »preveč egov za tako majhen prostor«, pa tudi to, da je bila stranka dediščina LDS in ni znala živeti v opoziciji. Po Miheljkovi oceni je bila prelomna točka za stranko afera Ultra, in sicer predvsem zato, ker je Golobič poskušal nespretno manipulirati z mediji, stranka in on sam pa se na afero nista ustrezno odzvala, saj Golobič ni odstopil in s tem razbremenil stranke (prav tam).

6 INSTITUCIONALIZACIJA STRANKE ZARES

Zbrane podatke bomo analizirali s pomočjo Panebiancovega teoretskega modela oziroma njegovih kazalnikov institucionalizacije političnih strank (Panebianco 1988, 58–59), ki smo jih podrobno opisali v podpoglavju 3.1. Na ta način bomo poskušali oceniti, kakšno stopnjo institucionalizacije je dosegla stranka Zares, ter pojasniti, kakšno vlogo je to odigralo oz. kako je vplivalo na njeno dolgoročno delovanje, uspešnost in preživetje.

6.1 Genetični model stranke Zares

Kot smo podrobno opisali v podpoglavju 2.3, genetični model stranke po Panebiancu (1988, 50–53) določajo trije glavni dejavniki:

- nastanek in razvoj s teritorialno penetracijo ali teritorialno difuzijo,
- prisotnost (ali odsotnost) zunanje »sponzorske« ustanove,
- vloga karizme.

Nastanek in razvoj s teritorialno penetracijo ali teritorialno difuzijo: V podpoglavju 5.2 smo prikazali organizacijski razvoj stranke Zares. Iz vsega navedenega je moč razbrati, da je nastanek stranke bližje procesu teritorialne penetracije, ki predvideva, da se prvotno oblikuje centralni del stranke, ki nato usmerja oz. nadzira razvoj perifernih delov. To ustreza organizacijskemu razvoju stranke Zares: sprva se je razvil centralni del stranke (organizacijska struktura – operativno delujoči organi stranke po vertikali in horizontali, vzpostavljena v enem mesecu po ustanovitvi stranke oktobra 2007), kasneje pa so bile vzpostavljene lokalne enote (osem pokrajinskih odborov do aprila 2008 in organiziranje stranke na lokalnem nivoju v 88 volilnih okrajih do junija 2008). Rezultat razvoja stranke s teritorialno penetracijo je po Panebiancu (prav tako, 63) praviloma močna institucija, saj čvrsta elita, prisotna že od vsega začetka, sproži močen razvojni proces.

Prisotnost (ali odsotnost) zunanje »sponzorske« ustanove: V podpoglavju 5.1 smo prikazali nastanek stranke Zares. Stranka je nastala izključno iz kadrovskega potenciala društva Zares – združenje za novo politiko; pri ustanovitvi stranke ni

sodelovala nobena druga organizacija (Gruden 2013). V društvu je delovalo veliko oseb, ki so zapustile LDS, nekdanjo največjo politično stranko v Sloveniji; s seboj so seveda prinesle ogromno znanja in izkušenj, kar je bilo ključnega pomena za ustanovitev nove stranke. Posebno pomembno vlogo je odigralo 7 nepovezanih poslancev, ki so izstopili iz poslanske skupine LDS in se kasneje povezali v poslanski skupini Zares. Ob upoštevanju vsega navedenega lahko domnevamo, da se je stranka Zares izognila marsikaterim organizacijskim in operativnim težavam, ki so značilne za novoustanovljene stranke. Pomemben moment pa je bila tudi pripojitev Aktivne Slovenije decembra 2007, kar je prineslo nekaj dodatnih kadrovskih in finančnih virov.

Čeprav je bilo društvo Zares organizacija, ki je bila bistvenega pomena za ustanovitev stranke Zares, pa to ni bila zunanja »sponzorska« organizacija, kot jo opisuje Panebianco v svojem modelu, temveč je šlo zgolj za to, da se je društvo formalno-pravno transformiralo v stranko. Zunanje organizacije, ki bi ji stranka Zares služila kot politični podaljšek, ni bilo, torej je bila stranka Zares notranje legitimirana, kar po Panebiancu (1988, 63) vodi v razvoj močne institucije.

Kombinacija nastanka organizacije s teritorialno penetracijo in notranje legitimacije po Panebiancu (prav tako, 64) ustreza močni institucionalizaciji (glej tabelo 3.1).

Vloga karizme: Med ustanovitelji združenja Zares, iz katerega je kasneje nastala stranka, ni bilo karizmatičnega voditelja v smislu »čiste karizme«, kot jo opisuje Panebianco, torej voditelja, ki bi bil »hkrati nesporni ustanovitelj stranke in razlagalec niza političnih simbolov (izvirnih ideoloških ciljev stranke), ki postanejo neločljivi od njegove osebe« (prav tako, 52). Lahko pa bi trdili, da so bili prisotni elementi »situacijske karizme«. Predvsem zaradi bližajočih volitev leta 2008 je stranka potrebovala močnega voditelja, ki bi jo predstavljal na volitvah. To osebo so našli v Gregorju Golobiču, ki je bil dolga leta viden član LDS, kasneje pa se je umaknil iz politike, vendar je še vedno užival določen ugled v javnosti. Vse do leta 2009 je bil Golobič »obraz stranke«, kar se je spremenilo z njegovo medijsko odmevno afero Ultra in privedlo do njegovega pričakovanega umika s čela stranke leta 2011. Stranka Zares torej ni bila karizmatična stranka, kot jo opisuje Panebianco (prav tako, 52–53) in je zanjo značilno, da le v zelo redkih primerih doseže močno institucionalizacijo.

Ker karizmatični voditelj (v smislu čiste karizme) zavira institucionalizacijo stranke, njegova odsotnost pomeni večjo verjetnost močne institucionalizacije.

Z analizo smo ugotovili, da genetični model stranke Zares v skladu s Panebiancovo teorijo ustreza razvoju močne institucije, saj je stranka nastala s teritorialno penetracijo in je bila notranje legitimirana, hkrati pa ni imela karizmatičnega voditelja v smislu t. i. čiste karizme, ki bi zaviral njeno institucionalizacijo.

6.2 Kazalniki stopnje institucionalizacije stranke Zares

Panebianco (1988, 58–59) za določanje stopnje institucionalizacije stranke ponuja pet kazalnikov, ki smo jih natančneje opisali v podpoglavju 3.1. V tem podpoglavju bomo kazalnike uporabili na primeru stranke Zares in z njihovo pomočjo analizirali njene ključne značilnosti, ki nam bodo dale vpogled v stopnjo institucionalizacije stranke v skladu s Panebiancovim teoretskim modelom.

Prvi kazalnik, ki si ga bomo ogledali, je stopnja razvitosti centralne izvenparlamentarne organizacije. Kot najvišji organ stranke med konvencijama je Svet stranke Zares sprejemal spremembe statuta, obravnaval delovanje organov stranke in poslanske skupine in jim dajal usmeritve za delo, nadziral delo drugih organov stranke, obravnaval pobude članic in članov ter organov stranke, odločal o kadrovskih, strukturnih, organizacijskih in ostalih zadevah stranke in sprejemal ustrezne akte, sprejemal finančni načrt in zaključni račun stranke, ustanavljal delovna telesa stranke ter vodil postopke volitev za vse organe stranke na državni ravni (Zares 2007b). Vse te pristojnosti, določene s statutom, kažejo na močen birokratski aparat in posledično močno centralizacijo stranke v najvišjem organu, kar kaže na visoko stopnjo institucionalizacije stranke.

Glede lokalnih (pokrajinskih in občinskih) odborov stranke je statut določal, da je odbor konstituiran, ko sprejme pravila o svojem delovanju in izvoli predsednico ali predsednika. Pokrajinski in občinski odbori stranke so delovali samostojno v okviru statuta, programa in programskih dokumentov stranke ter usmeritev in sklepov konvencije in sveta stranke. Natančnejšo organiziranost pokrajinskega odbora in načela delovanja sta določila svet stranke s posebnim pravilnikom ter svet pokrajinskega odbora, ki je na tej podlagi sprejel lastna pravila o delovanju;

natančnejšo organiziranost občinskega odbora in načela delovanja sta določila svet stranke s posebnim pravilnikom in občinski odbor z lastnimi pravili o delovanju. Poleg obveznih organov, ki jih je določal statut, je lokalni odbor lahko ustanovil tudi druge organe in delovna telesa (prav tam).

Na podlagi določil statuta o lokalnih odborih in Pravilnika o organiziranosti in načelih delovanja pokrajinskih in občinskih odborov stranke bi lahko sklepali, da so bili pokrajinski in občinski odbori pri svojem delovanju razmeroma avtonomni. Predsednice oziroma predsedniki lokalnih odborov so sicer morali posredovati pravila o delovanju teh odborov komisiji za statut, da je ocenila njihovo skladnost s statutom in podala ustrezno soglasje, iz česar sledi, da lokalni odbori niso bili popolnoma neodvisni od centralnega dela stranke (Zares 2012). Po drugi strani pa so bili lokalni odbori popolnoma avtonomni pri določanju kandidatur in kandidatnih list za lokalne volitve, medtem ko je bila pri določanju kandidatnih list za volitve v Državni zbor formalna, dokončna odločitev v rokah sveta stranke, vendar pa so imeli pri tem veliko besede tudi lokalni odbori, saj so se predhodno svet stranke in lokalni odbori kar v največji meri uskladili glede kandidatur (Gruden 2013). Iz vsega navedenega je moč razbrati, da je stranka svojim lokalnim odborom prepuščala veliko avtonomije, kar po Panebiancu kaže na nizko stopnjo sistemskosti in posledično nizko stopnjo institucionalizacije stranke. Do sklepa o nizki stopnji institucionalizacije stranke nas privede tudi ugotovitev o dobri organiziranosti lokalnih odborov stranke Zares, saj je stopnja organiziranosti podskupin stranke v obratnem razmerju s stopnjo njene institucionalizacije (Panebianco 1988, 60).

Analiza tega kazalnika torej pokaže dvojen rezultat; medtem ko močna centralizacija stranke v najvišjem organu kaže na visoko stopnjo institucionalizacije, pa avtonomija lokalnih odborov stranke in njihova dobra organiziranost kažeta na nizko stopnjo.

Drugi kazalnik je stopnja homogenosti organizacijskih struktur na isti hierarhični ravni, in sicer nas bo zanimalo, ali so bila lokalna združenja stranke organizirana na enak način. Pri ugotavljanju tega se bomo oprli na Pravila o delovanju občinskih odborov Zares – nova politika Kamnik, Grosuplje in Trbovlje. V pravilnikih vseh treh omenjenih odborov so bili organi občinskega odbora opredeljeni enako: zbor članic in članov občinskega odbora, predsednica oz. predsednik občinskega odbora, sekretarka oz. sekretar občinskega odbora ter kolegij predsednice oz. predsednika občinskega odbora. Zbor članic in članov občinskega odbora je bil v vseh treh odborih najvišji

organ. Večjih razlik v sestavi in nalogah zbora članic in članov ni bilo, je pa bilo nekaj razlik v sestavi kolegija predsednice oz. predsednika. Pravila o delovanju občinskega odbora Kamnik (Zares 2011a) so določala, da ta kolegij sestavljajo:

Predsednica oziroma predsednik občinskega odbora; podpredsednice oziroma podpredsedniki občinskega odbora; sekretarka oziroma sekretar občinskega odbora; članice in člani občinskega sveta, županja oziroma župan, ki so članice in člani stranke; predstavnice oziroma predstavniki občinskega odbora v svetu pokrajinskega odbora; ter predsednica oziroma predsednik občinskega odbora Zares aktivni in od 3 do 5 voljenih članic in članov.

Pravila o delovanju občinskega odbora Trbovlje (Zares 2008) in Grosuplje (Zares 2011b) v tem členu niso določala podpredsednikov in predstavnikov občinskega odbora v svetu pokrajinskega odbora ter so določala točno 3 voljene članice in člane. Poleg tega sta imela kamniški in grosupeljski kolegij nekaj pristojnosti, ki jih trboveljski ni imel, in sicer »sprejemanje plana projektov in poročila o projektih; sprejemanje plana in poročila o gibanju članstva ter plana in poročila o sodelovanju s posamezniki in organizacijami izven stranke; ter izvrševanje sklepov organov občinskega odbora« (Zares 2011a; Zares 2011b).

Pravila o delovanju občinskega odbora Grosuplje (Zares 2011b) in Trbovlje (Zares 2008) v sestavi niso določala podpredsednikov in torej niso vsebovala člena o njihovi pristojnosti. Končni člen pri vseh treh pravilnikih pa je določal, da se za vse zadeve, ki jih ti pravilniki ne določajo, »smiselno uporabljajo statut stranke, pravilnik o volitvah v organe stranke ter pravilnik o organiziranosti in načelih delovanja pokrajinskih in občinskih odborov stranke« (Zares 2008; Zares 2011a; Zares 2011b). Glede na vse navedeno bi težko trdili, da občinski odbori niso bili homogeni. V sestavi odborov je sicer bilo nekaj razlik, vendar te razlike niso bile tako bistvene, da bi lahko zaključili, da so bili odbori izrazito heterogeni. Pravzaprav bi trdili nasprotno: ker je bilo v organiziranosti odborov mogoče ugotoviti več podobnosti kot razlik, ocenjujemo, da so bili odbori razmeroma homogeni oz. ne bi mogli govoriti o heterogenosti odborov. Strukture na isti hierarhični ravni (lokalna združenja stranke) so bile torej organizirana na bolj ali manj enak način, kar kaže na visoko stopnjo institucionalizacije stranke.

Tretji kazalnik stopnje institucionalizacije po Panebiancu je financiranje organizacije. Finančni podatki stranke, prikazani v podpoglavju 5.3, kažejo na to, da je imela stranka do leta 2011 reden in stabilen dotok finančnih sredstev iz različnih virov, kar v

skladu s Panebiancovim modelom kaže na visoko stopnjo institucionalizacije. Za financiranje stranke je bilo bistvenega pomena, da je stranka že v prvem letu svojega obstoja prestopila parlamentarni prag in si s tem zagotovila izdatno financiranje iz proračuna, dodatna proračunska sredstva pa so si zagotovili še z dobrim rezultatom na lokalnih volitvah leta 2010. Po slabem rezultatu na državnozborskih volitvah leta 2011 je stranka izgubila sredstva iz proračuna države, po lokalnih volitvah leta 2014 pa še velik del sredstev iz lokalnih proračunov; prav tako se je občutno zmanjšal pritok sredstev iz drugih virov. Po letu 2011 so bili prihodki stranke še vedno stalni, a so pričeli upadati. Glede na vse opisano bi lahko sklenili, da je stranka v obdobju do leta 2011 dosegla visoko stopnjo institucionalizacije. Čeprav so se v naslednjih letih njeni prihodki občutno znižali, je vsaj še v letih 2012 in 2013 imela stalne prihodke iz treh različnih virov (proračunska sredstva, članarine in donacije), leta 2014 pa je, tudi kot posledica spremembe zakonskih določil o financiranju političnih strank, izgubila sredstva iz donacij. V zadnjem letu delovanja (2015) ji je ostal le še skromen vir prihodkov iz proračunskih sredstev. Navedeno ustreza Panebiancovemu (1988, 62–63) opažanju, da spremembe v okolju strank lahko privedejo do sprememb njihove stopnje institucionalizacije in tako lahko visoko institucionalizirana stranka doživi de-institucionalizacijo, kar se ujema s primerom stranke Zares pri tem kazalniku.

Četrty kazalnik stopnje institucionalizacije Panebianco poimenuje odnosi z zunanjimi vzporednimi organizacijami. Pred nastankom stranke Zares je obstajalo društvo Zares, vendar pa organizaciji nista obstajali vzporedno, temveč se je stranka razvila iz društva. Morda bi kot vzporedno organizacijo lahko obravnavali stranko Aktivna Slovenija, ki se je stranki Zares pripojila decembra 2007 in jo je slednja absorbirala v svojo organizacijo, kar bi morda lahko interpretirali kot izraz visoke stopnje institucionalizacije Zares, saj je za močno institucionalizirane organizacije značilno nadvladovanje zunanjih organizacij. Na evropskem nivoju se je stranka povezovala z evropsko politično stranko Alliance of Liberals and Democrats for Europe (ALDE), ki pa je ne moremo obravnavati kot vzporedne organizacije, saj gre za krovno organizacijo na evropskem nivoju. Stranka med svojim delovanjem ni bila odvisna od nobene zunanje organizacije, prav tako pa ni imela nobene zunanje organizacije, ki bi jo nadvladovala, zato bi lahko zaključili, da po tem kazalniku stranka ni ne visoko ne nizko institucionalizirana, temveč je nekje na sredini kontinuuma.

Peti in zadnji Panebiancov kazalnik stopnje institucionalizacije je stopnja skladnosti med statutarnimi določbami in dejansko strukturo moči v stranki. Razporeditev moči znotraj stranke je natančno določena s statutom in drugimi dokumenti. Iz virov, ki so nam bili na razpolago, nismo mogli razbrati odstopanj dejanske strukture moči od določil statuta. Organi stranke so bili organizirani v skladu s statutom; prav tako ljudje in skupine izven stranke niso igrali vodilnih vlog znotraj nje, torej so bile njene meje jasno definirane, osebe na najpomembnejših položajih v stranki pa teh položajev niso pridobile na podlagi svojih vlog zunaj organizacije. Vse navedeno je značilno za močne institucije, torej ta kazalnik kaže na visoko stopnjo institucionalizacije stranke.

Rezultati analize dosežene stopnje institucionalizacije stranke Zares glede na kazalnike so povzeti v tabeli 6.1. Kot smo pričakovali, rezultati niso enoznačni, saj Panebiancov teoretski model opisuje idealna tipa močnih in šibkih institucij, v praksi pa so stranke nekje vmes. Pri stranki Zares se je tako pokazalo, da njena stopnja institucionalizacije po nobenem od kazalnikov ni (zgolj) nizka, temveč je po večini kazalnikov celo visoka, pri nekaterih pa se je skozi čas spreminjala. Vendar bi glede na analizo kazalnikov lahko trdili, da je stranka Zares vsaj v nekem obdobju svojega delovanja dosegala visoko stopnjo institucionalizacije.

Tabela 6.1: Kazalniki stopnje institucionalizacije za stranko Zares

Kazalnik stopnje institucionalizacije po Panebiancu (1988, 58–59)	Stopnja institucionalizacije stranke Zares
1. Stopnja razvitosti centralne izvenparlamentarne organizacije	Visoka (močna centralizacija) / Nizka (avtonomnost podskupin)
2. Stopnja homogenosti organizacijskih struktur na isti hierarhični ravni	Visoka
3. Financiranje organizacije	Visoka (vsaj do vključno leta 2011), kasneje znižana
4. Odnosi z zunanjimi vzporednimi organizacijami	Ne visoka ne nizka
5. Stopnja skladnosti med statutarnimi določbami in dejansko strukturo moči v stranki	Visoka

7 SKLEP

V diplomskem delu smo želeli ugotoviti, kakšno stopnjo institucionalizacije so dosegle nove politične stranke v slovenskem prostoru, konkretno stranka Zares, ter kako je to vplivalo na njihovo dolgoročno preživetje in uspešno delovanje. Zastavili smo si raziskovalno vprašanje, kakšna je povezava med institucionalizacijo in preživetjem stranke.

Ob nastanku stranke Zares se je zdelo, da je stranka prinesla svež veter v slovenski politični prostor. Njena dobra organiziranost ob ustanovitvi in njeni kadrovski viri so nedvomno prinesli s seboj določeno bazo volivcev, dobri rezultati na prvih volitvah pa so ji priskrbeli stalen vir financiranja. Po aferi Ultra je stranka izgubila velik del kredibilnosti in posledično podpore volivcev, kar se je pokazalo na naslednjih parlamentarnih volitvah, kjer je dosegla slab rezultat in posledično utrpela občutno zmanjšanje subvencioniranja iz proračuna. Ko je kasneje po slabih rezultatih na lokalnih volitvah izgubila še večji del preostanka javnih sredstev, propad stranke ni bil več daleč.

V podpoglavjih 6.1 in 6.2 smo podrobno analizirali primer stranke Zares v skladu s Panebiancovo teorijo institucionalizacije. Najprej smo preučili genetični model stranke Zares. Ugotovili smo, da je stranka nastala s teritorialno penetracijo, da je bila notranje legitimirana in da ni imela karizmatičnega voditelja, kar po Panebiancu ustreza razvoju močne institucije. Nadalje smo aplicirali Panebiancove kazalnike stopnje institucionalizacije stranke na primer stranke Zares. Dobljeni rezultati niso enoznačni, kar pa gre v praksi pričakovati, kot poudarja tudi sam avtor. Močna centralizacija stranke v najvišjem organu, homogenost njenih lokalnih združenj, financiranje stranke do leta 2011 ter skladnost med statutarnimi določbami in dejansko strukturo moči v stranki kažejo na visoko stopnjo institucionalizacije. Po drugi strani pa avtonomija lokalnih odborov stranke in njihova dobra organiziranost ter financiranje stranke po letu 2011 kažejo na nizko stopnjo institucionalizacije. Večina kazalnikov torej kaže na visoko stopnjo institucionalizacije stranke Zares vsaj v določenem obdobju njenega delovanja. Zdi se, da je stranka Zares v določenem

momentu dosegla razmeroma visoko stopnjo institucionalizacije, kasneje pa je morda doživela de-institucionalizacijo oziroma se je njena stopnja institucionalizacije znižala. Stranka Zares je bila v skladu s Panebiancovo teorijo torej vsaj v nekem obdobju svojega obstoja močna institucija, kar po Panebiancu predstavlja dobro odskočno desko za dolgoročno preživetje stranke, vendar pa je kljub temu sčasoma prenehala z delovanjem. Iz tega sledi, da visoka stopnja institucionalizacije ni zadosten pogoj za dolgoročno preživetje in uspešno delovanje stranke.

Ogledali smo si še dodatne dejavnike, ki vplivajo na trajnost novih parlamentarnih strank. Institucionalna pravila (značilnosti volilnega sistema) in politično okolje (vključno z značilnostmi sprememb strankarskega sistema in okoliščinami, v katerih nove stranke vstopijo v politično arena) sta dejavnika, na katera nastajajoča oz. nova stranka nima vpliva in sta enaka za vse nove stranke znotraj določenega sistema v določenem časovnem obdobju. Obstajata pa še dva pomembna dejavnika, in sicer viri in potenciali novih strank (vključno s strankinimi organizacijskimi viri, usmerjenostjo k določeni družbeni skupini in všečnostjo voditelja stranke) ter vpetost nove stranke v politično razdeljenost in njen koalicijski potencial. Skupne značilnosti novih slovenskih strank, ki so v parlamentu obstale na dolgi rok, so močna usmerjenost k določeni družbeni skupini, javno zelo prepoznaven voditelj in jasna osredotočenost na določene politike, ki jih konkurenčne stranke ne pokrivajo. Vidimo torej, da je poleg zadostnih organizacijskih virov in potencialov velikega pomena tudi, da se je stranka sposobna umestiti znotraj obstoječe politične razdeljenosti z jasnim političnim fokusom oziroma se posvetiti določenim vprašanjem in tako nagovoriti družbene skupine, ki jih ta vprašanja zadevajo.

Zdi se, da organizacijska in kadrovska mreža pri stranki Zares nista bili težava, saj sta bili vsaj do neke mere dobro razviti. Prav tako je stranka že ob nastanku leta 2007 imela tudi zelo prepoznavnega voditelja. Problematično pa je bilo verjetno to, da je stranka ciljala na preširok razpon družbenih skupin ter ni imela jasnega političnega fokusa, temveč se je opredeljevala preširoko, za vsa vprašanja. Mogoče bi se stranka kljub temu lahko ohranila in še nekaj časa uspešno delovala, če ne bi prišlo do afere Ultra, ki je bila ključna za upad všečnosti voditelja stranke, saj je uničila podobo Gregorja Golobiča kot »čistega« politika. Ker je javnost dojemala

Golobiča kot obraz stranke, je stranka izgubila zaupanje volivcev, njena všečnost pa je strmo upadla.

Stranke brez zadostnih oz. dovolj kakovostnih virov (predvsem finančnih in kadrovskih) morda sicer lahko še nekaj časa preživijo, ne morejo pa brez njih dolgoročno uspešno delovati. Idealno bi bilo, da bi imele na razpolago rezervne vire, ki bi jih lahko uporabile v primeru izpada obstoječih. V primeru stranke Zares bi po aferi Ultra morda stranka lahko uspešno delovala še naprej, če bi ji uspelo nadomestiti Gregorja Golobiča z drugim javno prepoznavnim, družbeno všečnim voditeljem. Kot izpostavlja tudi Andreja Škrabec (2016), »če npr. v Nemčiji vodja stranke zaradi aferaštva odstopi, to vpliva tudi na rating stranke, a se ta z ustreznimi kadrovskimi odzivi relativno hitro lahko pobere. Pri nas pa praktično s "padcem" vodje stranke izgine s prizorišča tudi stranka, kar še posebej velja za manjše stranke«.

Na podlagi ugotovitev smo oblikovali nekaj priporočil za trajnost in uspešnost že obstoječih, pa tudi bodočih novih strank. Na prvem mestu bi izpostavili zagotovitev potrebnih finančnih virov. Najpomembnejši finančni vir strank v Sloveniji je javno subvencioniranje, ki pa poteka na podlagi volilnih rezultatov. Zadostno količino proračunskih sredstev za kakovostno delovanje torej pridobijo le stranke, uspešne na volitvah. To predstavlja precejšnjo oviro za nove, še neveljavljene stranke, saj brez zadostnih sredstev ne morejo uspešno delovati, a so, dokler na volitvah ne dosežejo zakonsko določenega praga za subvencioniranje, odvisne zgolj od sredstev, pridobljenih po drugih poteh, ki jih dovoljuje trenutno veljavni zakon (članarine, prispevki fizičnih oseb, prihodki od premoženja). Nove stranke bi torej morale delovati v smeri pridobivanja finančnih virov neodvisno od državnih sredstev, kar pa so jim nekoliko otežile zakonske spremembe, ki ne dovoljujejo več prispevkov zasebnikov in pravnih oseb kot vira financiranja strank. Stranke bi morale postati bolj inovativne pri pridobivanju sredstev in si zagotoviti njihov stalen dotok, seveda v zakonskih okvirih.

Prav tako so velikega pomena tudi kadrovski viri, kjer bi izpostavili predvsem vlogo javno zelo prepoznavnega, všečnega voditelja stranke. Stranke bi si morale prizadevati, da bi na mesto voditelja postavile osebo, ki ustreza temu opisu; če

takšne osebe ne bi našle v lastnih vrstah, bi morda morale razmišljati v smeri rekrutiranja od zunaj.

Tretje priporočilo se nanaša na politični fokus. Strankam priporočamo močno usmerjenost k določeni družbeni skupini in jasno osredotočenost na vprašanja v interesu te skupine, ki jih druge stranke ne pokrivajo. Morda je to področje, ki bi ga bilo potrebno najbolj poudariti, saj imajo stranke pri tem še največ vpliva in možnosti (npr. v primerjavi s zagotavljanjem finančnih virov).

Nadaljnje raziskovanje bi bilo smiselno usmeriti v študije primerov še drugih novih političnih strank v Sloveniji, pa tudi v tujini. S primerjavo novih strank v različnih političnih okoljih bi lahko poskušali ugotoviti, kakšno okolje je najprimernejše za njihov dolgoročni obstoj, podrobne študije primerov izjemno uspešnih novih strank pa bi morda razkrile še kak dejavnik, ki zaenkrat še ni bil izpostavljen.

8 LITERATURA

1. *Delo*. 2014. Alenka Bratušek predsednica stranke Zavezništvo AB (ZaAB), 31. maj. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/politika/alenka-bratusek-predsednica-stranke-zaveznistvo-ab-zaab.html> (15. junij 2016).
2. *Dnevnik*. 2014. Cerar: Stranka je nastala samostojno – brez botrov in pokroviteljev, 2. junij. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042669575> (10. avgust 2016).
3. Državna volilna komisija Republike Slovenije. 2006. *Lokalne volitve 2006*. Dostopno prek: http://www.dvk-rs.si/arhivi/lv2006/rezultati/zbirni_podatki.html (19. julij 2016).
4. --- 2014. *Predčasne volitve v državni zbor 2014*. Dostopno prek: <http://volitve.gov.si/dz2014/> (10. avgust 2016).
5. Državni zbor Republike Slovenije. 2004. *Volitve v državni zbor 2004*. Dostopno prek: http://www.dvk-rs.si/arhivi/dz2004/html/rez_si.htm (19. julij 2016).
6. --- 2008. *Volitve v državni zbor 2008*. Dostopno prek: <http://www.dvk-rs.si/arhivi/dz2008/> (30. november 2013).
7. --- 2015. *Poslanske skupine nepovezanih poslancev in nepovezani poslanci*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/mediji/vprasanjaNovinarjev/vprasanjeNovinarjaInOdgovorNanj/80319c49-18ad-418d-8ba1-89ce4e14a18c/> (14. julij 2016).
8. Fink-Hafner, Danica. 2001. *Politične stranke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

9. --- 2004. Politične stranke in demokracija v okoliščinah globalizacije. V *Evropske stranke in strankarski sistem na ravni Evropske unije*, ur. Danica Fink-Hafner, 13–41. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. --- in Alenka Krašovec. 2013. Factors Affecting the Long-term Success of New Parliamentary Parties: Findings in a Post-communist Context. *Romanian Journal of Political Science* 13 (2): 40–68.
11. Gantar, Pavel. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 20. maj.
12. Gruden, Uroš. 2013. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 7. december.
13. Gruden, Uroš. 2014. *Primerjava prihodkov stranke Zares 2011–2013*. Ljubljana: elektronska pošta, 4. januar.
14. Harmel, Robert. 1985. On the Study of New Parties. *International Political Science Review* 6 (4): 403–418.
15. Krašovec, Alenka. 1997. Financiranje političnih strank v Sloveniji. *Teorija in praksa* 34 (2): 210–227.
16. --- 2000. *Moč v političnih strankah: odnosi med parlamentarnimi in centralnimi deli političnih strank*. Ljubljana: Založba FDV.
17. --- in Tim Haughton. 2014. Privlačnost novog: nove stranke i promjena stranačkog sustava u Sloveniji. *Političke analize* 5 (19): 48–53. Dostopno prek: <http://hrcak.srce.hr/file/216811> (10. avgust 2016).
18. Kustec Lipicer, Simona in Niko Toš. 2013. Analiza volilnega vedenja in izbir na predčasnih volitvah v državni zbor 2011. *Teorija in praksa* 50 (3): 503–529.
19. *Mladina*. 2011. Zares in LDS kmalu z novim vodstvom – Golobič ne bo več kandidiral, Kresalova ponudila odstop, 6. december. Dostopno prek:

- <http://www.mladina.si/107356/zares-in-lds-kmalu-z-novim-vodstvom-golobic-ne-bo-vec-kandidiral-kresalova-ponudila-odstop/> (13. julij 2016).
20. Panebianco, Angelo. 1988. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
 21. Pihlar, Tatjana. 2015. Vlado Miheljak o včerajšnji samorazpustitvi stranke Zares: To je le izdaja mrliškega lista za nazaj. *Dnevnik*, 7. oktober. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/1042721972> (13. julij 2016).
 22. RTVSLO. 2009. Golobič priznal laž, za razmislek ima dober teden, 3. junij. Dostopno prek: <http://www.rtvsl.si/gospodarstvo/golobic-priznal-laz-za-razmislek-ima-dober-teden/204398> (19. julij 2016).
 23. SMC – Stranka modernega centra. 2016. *Načela, vrednote in politična izhodišča*. Dostopno prek: www.strankasmc.si/o-stranki/nacela-vrednote-in-politicka-izhodijsca/ (10. avgust 2016).
 24. Škrabec, Andreja. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 4. junij.
 25. Ware, Alan. 1996. *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press.
 26. *Zakon o političnih strankah (uradno prečiščeno besedilo)* (ZPoIS-UPB1). Ur. l. RS 100/2005. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2005-01-4345> (12. junij 2016).
 27. *Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o političnih strankah* (ZPoIS-E). Ur. l. RS 99/2013. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2013-01-3550> (19. julij 2016).
 28. Zares. 2007a. *Rodila se je stranka Zares – nova politika!*, 6. oktober. Dostopno prek: <http://www.zares.si/ustanovna-konvencija-i/> (14. julij 2016).

29. --- 2007b. *Statut stranke Zares*. Dostopno prek: <http://www.zares.si/o-stranki/statut-stranke/> (6. december 2013).
30. --- 2007c. *Združenje Zares tudi uradno ustanovljeno kot društvo*, 20. marec. Dostopno prek: <http://www.zares.si/zdruzenje-zares-tudi-uradno-ustanovljeno-kot-drustvo/> (14. julij 2016).
31. --- 2008. *Pravila o delovanju občinskega odbora Zares – nova politika Trbovlje*. Dostopno prek: <http://trbovlje.zares.si/navigacija/pravila-delovanja> (28. december 2013).
32. --- 2011a. *Pravila o delovanju občinskega odbora Zares – nova politika Kamnik*. Dostopno prek: <http://kamnik.zares.si/files/2010/05/Pravila-o-delovanju-OO-Zares-Kamnik-2011-KV10junij2011.pdf> (28. december 2013).
33. --- 2011b. *Pravila o delovanju občinskega odbora Zares – nova politika Grosuplje*. Dostopno prek: <http://grosuplje.zares.si/files/2010/09/Pravila-o-delovanju-OO-Grosuplje-07.07.2011.pdf> (28. december 2013).
34. --- 2011c. *Program stranke Zares*. Dostopno prek: <http://www.zares.si/program/> (14. julij 2016).
35. --- 2012. *Pravilnik o organiziranosti in načelih delovanja pokrajinskih odborov in občinskih odborov stranke*. Dostopno prek: http://www.zares.si/wp-content/uploads/Pravilnik_o_organiziranosti_in_nacelih_delovanja_PO_in_OO-velja_od_06-06-2012.pdf (6. december 2013).
36. --- 2014. *Poslovno poročilo za leto 2013*. Dostopno prek: <http://www.ajpes.si/> (19. julij 2013).
37. --- 2015a. *Poslovno poročilo za leto 2014*. Dostopno prek: <http://www.ajpes.si/> (19. julij 2013).

38. --- 2015b. *Zares sklenil svoj krog*, 8. oktober. Dostopno prek: <http://www.zares.si/zares-sklenil-svoj-krog/> (19. julij 2016).
39. --- 2016. *Poslovno poročilo za leto 2015*. Dostopno prek: <http://www.ajpes.si/> (19. julij 2013).
40. Združena levica (2016). *Koalicija Združena levica*. Dostopno prek: www.zdruzena-levica.si/predstavitev (10. avgust 2016).
41. *24ur.com*. 2007. *Iz društva v stranko*, 9. marec. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/iz-drustva-v-stranko.html> (14. julij 2016).

PRILOGE

Priloga A: Intervju z Urošem Grudnom, nekdanjim sekretarjem stranke Zares

1. *Kateri so bili glavni motivi za ustanovitev stranke Zares? Katere so ključne vrednote stranke?*

Ključna izhodišča za ustanovitev stranke Zares:

- odpiranje političnega prostora za aktivno udeležbo državljanek in državljanov in sprožati razpravo o pomembnih vprašanih skupne prihodnosti.
- zavzemanje za odprto družbo, ki temelji na spoštovanju človekovih pravic, državljanskih svoboščin, družbeni pravičnosti in etiki udeležnosti; za novo, bolj občutljivo in odzivno politično prakso, ki razume državo kot samoomejujočega se moderatorja dogajanja v vključujoči družbi;
- za trajnostni razvoj, ki temelji na nenapisanem sporazumu o medgeneracijski pravičnosti in predpostavlja takšno razvojno politiko, ki upošteva predvsem dolgoročne potrebe ljudi, okolja in samega gospodarstva.

2. *Kako je organizacija stranke vplivala na rezultate parlamentarnih volitev leta 2008? Ali se je organizacijsko stranka po tem obdobju spreminjala?*

Pri organizaciji sta pri stranki, ki je bila ustanovljena slabo leto pred volitvami v državni zbor leta 2008, pomembna dva vidika.

Organizacijska struktura, določena s statutom (operativno delujoči organi stranke po vertikali in horizontali), je bila vzpostavljena v enem mesecu po ustanovitvi stranke.

Struktura, ki je omogočala operativno delovanje in konec koncev skrbela za izvajanje odločitev organov stranke, je nastajala do junija 2008. Njena vzpostavitev je bila sicer v celoti prilagojena prvim volitvam, s katerim se je stranka soočila.

Prvi korak je bila ustanovitev 8 pokrajinskih odborov, pri čemer se nismo v celoti držali območij 8 volilnih enot, ampak smo njihova območja približali eni od variant regionalizacije Slovenije. (Nekaj volilnih okrajev je bilo namreč leta 1992 pri določanju volilnih enot za volitve v DZ »matematično« dodeljenih volilnim enotam, s katerimi niso imeli in nimajo prav nič skupnega.) Pokrajinske odbore smo uspešno ustanovili do aprila 2008.

Vzporedno s pokrajinsko mrežo se je na lokalnem nivoju vzpostavljalo in organiziralo stranko v 88 volilnih okrajih. V veliki večini volilnih okrajev so bili ustanovljeni občinski odbori v največjih centrih na območju posameznega volilnega okraja in »izgrajeni« okrog članskih jeder v njih. Zadnje volilne okraje smo organizirali tik pred začetkom volilne kampanje, saj v nekaterih okoljih vendarle stranka ob ustanovitvi še ni imela dovolj članstva, da bi lahko kvalitetno organizirala svoje delovanje.

Hkrati s procesom ustanavljanja lokalnih (občinskih, mestnih) odborov v občinah, kjer so sedeži volilnih okrajev, so se ustanovljali tudi občinski odbori v občinah, kjer smo imeli dovolj članov, da so sprožili iniciativo za ustanovitev lokalnega odbora. Pred volitvami v državni zbor je bila stranka organizirana v več kot 100 občinah.

Omeniti je potrebno še eno pomembno dejstvo, ki je pomagalo pospešiti izgradnjo terenske mreže stranke – konec leta 2007 se je stranki Zares formalno pridružila stranka Aktivna Slovenija Francija Keka. Pridružitve je prinesla veliko dodatnega socialnega kapitala in nekaj delujočih občinskih odborov, okrog katerih so se vzpostavili nekateri občinski odbori stranke Zares.

Najpomembnejše dejstvo oziroma ugotovitev pa kot sklepna misel ali »zlato pravilo«: novoustanovljena stranka na katerih koli volitvah NE MORE uspeti, če nima organizirane zadostne terenske mreže in če se vodstvo stranke ni pripravljeno »preseliti na teren«. Če ta dva pogoja nista izpolnjena, potem je dober volilni rezultat iluzija, pa čeprav imaš najboljši volilni program ali najboljše kandidate. (Obstajajo sicer izjeme, ki zgolj potrjujejo pravilo: Jankovičeva PS in Virantova DL sta se ustanovili okrog dveh razmeroma močnih leaderjev, dosegli odličen rezultat na volitvah, v dobrih dveh letih od ustanovitve pa imata skupaj manj delujočih občinskih odborov kot trenutno stranka Zares, ki je sicer na volitvah pogorela.)

Stranka Zares se v obdobju od volitev leta 2008 do danes ni bistveno spreminjala. Formalna organiziranost je še vedno popolnoma enaka, kot je bila določena s statutom leta 2007, operativna organiziranost pa se je ves čas delovanja prilagajala vzponom in padcem strankinih rezultatov na volitvah do danes.

Leta 2011, po hudem porazu na predčasnih volitvah, je bila sprejeta odločitev, da stranka deluje naprej in si poizkuša do naslednjih volitev povrniti zaupanje volivcev.

3. Kako je stranka organizirana na lokalnem nivoju?

Stranka ima vzpostavljena dva nivoja organiziranosti na lokalnem nivoju: pokrajinski nivo in nivo trenutne formalne lokalne samouprave – torej raven občin.

Do septembra 2013 je imela stranka 8 pokrajinskih odborov, zdaj smo Primorski pokrajinski odbor razdelili na Severno- in Južnoprimorski pokrajinski odbor.

Stranka je trenutno organizirana v 119 občinah.

Vsak pokrajinski in občinski odbor mora imeti svojega predsednika in svoja pravila o delovanju.

4. Kakšne skupine, odbori, frakcije, ipd. delujejo v okviru stranke? Ali obstaja centralizirano vodenje in financiranje teh skupin ali delujejo avtonomno?

Stranka ima naslednje organe stranke:

- konvencija;
- svet;
- predsednica oziroma predsednik;
- podpredsednica oziroma podpredsednik;
- sekretarka oziroma sekretar stranke;
- kolegij predsednice oziroma predsednika;
- nadzorna komisija;
- komisija za statut;
- programski odbori.

Frakcij v stranki nimamo, čeprav niso »prepovedane«; za razliko od nekaterih drugih strank sicer nimamo predpisanih postopkov, po katerih se frakcija ustanovi; frakcija je po našem mnenju neformalna »organizacija znotraj organizacije«, ki se oblikuje na osnovi posameznega interesa in ima začasni status.

Omeniti je potrebno, da smo s spremembo statuta leta 2012 programskim odborom, ki so imeli od leta 2007 naprej status posvetovalnih delovnih teles za oblikovanje politik stranke, dodelili status formalnih organov stranke. V stranki trenutno delujejo naslednji programski odbori:

- odbor za razvoj,
- odbor za kvaliteto življenja,
- odbor za upravljanje z naravnimi viri,
- odbor za aktivno državljanstvo,
- odbor za kulturo, medije in informacijsko družbo,
- odbor za mednarodne odnose in evropske zadeve,
- odbor za socialno podjetništvo.

(Mimogrede, bolj kot zanimivost – po našem mnenju bi bilo približno po teh sklopih možno optimalno organizirati tudi delo vlade oziroma ministrstev.)

Posebnost programskih odborov je tudi v tem, da v njih, za razliko od ostalih organov stranke, lahko polnopravno sodelujejo tudi nečlani stranke.

V statutu stranke imamo sicer opredeljeni dve posebni obliki organiziranosti stranke: poslansko skupino (kot izvenparlamentarna stranka te skupine seveda nimamo) in podmladek stranke Zares aktivni.

Zares aktivni so avtonomna organizacija, ki ima svoj program, statut, tudi svojo terensko organiziranost; hkrati pa ima zagotovljeno tudi zastopanost v organih stranke (v kolegiju predsednika in svetu stranke). Zagotovljena jim je tudi finančna avtonomnost. Upoštevati je potrebno, da je stranka ena pravna oseba, v okviru enotnega finančnega načrta stranke pa ima podmladek svoje stroškovno mesto in svoj finančni načrt. (Opomba: sprememba zakona o političnih strankah, sprejeta nekaj tednov nazaj in bo začela veljati s 1. 1. 2014, zapoveduje ločeno vodenje financ za vse posebne oblike organiziranosti v strankah.)

Običajno so v strankah kot posebne oblike organizirane tudi npr. »ženske frakcije« ali »frakcije/odbori za enake možnosti spolov«. V stranki Zares tega zavestno nimamo formaliziranega na ta način, saj nimamo težav z enakopravnostjo spolov niti v organih stranke niti pri določanju kandidatnih list (konec koncev nas vse stranke v to »prisilijo« tudi zakonsko določene kvote). Imamo pa statutarno določbo, da morata biti oba spola v kolektivnih organih stranke zastopana enakopravno.

5. Kateri so viri financiranja stranke? Ali se je struktura finančnih virov v vseh letih delovanja spreminjala in kako?

Možni finančni viri so seveda predpisani z Zakonom o političnih strankah. Zato tudi za stranko Zares velja, da se pretežno financira iz:

- članarin (predstavljajo nekaj-odstotni delež v proračunu stranke);
- donacij pravnih oseb in zasebnikov (nikoli niso presegle tretjinskega deleža v proračunu stranke);
- sredstev, zagotovljenih v proračunih države in lokalnih skupnosti (na osnovi volilnega rezultata; najmanj dvotretjinski delež v proračunu stranke).

Struktura finančnih virov se je seveda od leta 2007 naprej spreminjala:

- obdobje do volitev leta 2008: edina vira sta bila članarine in donacije pravnih in fizičnih oseb (v razmerju 15 % in 85 %);

- obdobje do lokalnih volitev 2010: zgoraj omenjenima viroma so se pridodala še sredstva iz državnega proračuna na osnovi volilnega rezultata leta 2008 (razmerje: članarine 8 %, donacije 30 %, proračun 62 %);
- od lokalnih volitev 2010 do volitev 2011: stranka je pridobila še sredstva iz občinskih proračunov na osnovi rezultata na lokalnih volitvah (razmerje: članarine 5 %, donacije 27 %, proračun 68 %);
- od volitev 2011 naprej: izpad financiranja iz državnega proračuna zaradi poraza na volitvah (razmerje: članarine 7 %, donacije 20 %, proračun /samo sredstva iz občinskih proračunov/ 73 %).

6. *Katere kriterije uporabljate pri izbiri kandidatov na volilnih listah (na lokalnem in državnem nivoju)? V kolikšni meri so lokalni odbori avtonomni pri izbiri kandidatov?*

Uporabljamo dva merljiva in kar nekaj subjektivnih kriterijev.

Merljiva sta vsekakor prepoznavnost in izvoljivost posameznega kandidata.

Izmed ostalih kriterijev velja izpostaviti naslednje:

- programsko sorodnost kandidata in stranke oziroma »ujemanje« v ključnih programskih točkah (članstvo v stranki ni pogoj za kandidiranje);
- moralno-etična merila: v stranki sicer menimo, da napisani razno razni etični kodeksi ne rešujejo ničesar in so bolj PR-ovski pristop, ki pa ne preprečuje ekscesnih pripetljajev, ki smo jim priča predvsem v tem sklicu državnega zbora; potencialni kandidat in stranka se morata "spoznati" skozi procese, ki jih ima stranka za te namene vzpostavljene (izobraževalni procesi skozi Akademijo Zares, vključevanje potencialnih kandidatov v programske priprave na volitve).

Lokalni odbori so v stranki Zares popolnoma avtonomni pri določanju kandidatur in kandidatnih list za lokalne volitve.

Pri določanju kandidatnih list za volitve v Državni zbor pa je formalna, dokončna odločitev o posameznem kandidatu v volilnem okraju v rokah sveta stranke, vendar se svet stranke in lokalni odbori predhodno in v kar največji meri uskladijo o kandidaturah.

Pravico predlagati kandidate za vse volitve na vseh nivojih pa imajo vedno vsi člani stranke.

7. *Ali je Zares imel podporo kakšne organizacije pri nastanku stranke (v smislu finančne, kadrovske ipd. podpore)? V kakšni meri je organiziranost društva Zares pomagala pri ustanovitvi stranke?*

Brez zadržka lahko rečem, da je stranka Zares nastala izključno iz kadrovskega potenciala društva Zares – združenja za novo politiko. Upoštevati je potrebno, da je bilo v društvu veliko intelektualnega in operativnega potenciala, ki je v letih 2004–2007 zapustil LDS in je imel več kot dovolj potenciala ter znanj za organizacijo nove politične stranke. Tudi 200 ustanovnih izjav članov nove stranke je bilo v primerjavi s porodnimi težavami nekaterih novih strank v zadnjem letu zbranih v rekordnem času (ustanovnih članov je bilo skoraj 500). Torej pri ustanovitvi stranke razen društva Zares ni sodelovala nobena druga organizacija. Pri tem je potrebno spomniti še na en pomemben detajl – ob ustanovitvi stranke je ta imela 7 nepovezanih poslancev, ki so izstopili iz poslanske skupine LDS. Vsi so bili tudi aktivni pri ustanovitvi stranke. Takoj po ustanovitvi je bila tudi ustanovljena poslanska skupina Zares.

Kar se finančne podpore tiče – stranka je razpolagala z dvema viroma: članarine (znesek ni bil zanemarljiv, saj je članstvo raslo skokovito; poleg tega so tudi poslanci začeli plačevati t. i. »funkcionarsko članarino«). Glavnino finančnih virov pa so predstavljale donacije. Stranka je takoj po ustanovitvi začela zelo solidno kotirati v raziskavah javnega mnenja (med 10 in 18 %), zato je bila »privlačna« tudi za potencialne donatorje. Decembra 2007, dva meseca po ustanovitvi stranke, pa se je Zaresu formalno pripojila tudi Aktivna Slovenija Francija Keka. Zares je s tem pridobil tudi nekaj proračunskih sredstev, saj je Aktivna Slovenija na osnovi volilnega rezultata na volitvah v Državni zbor leta 2004 in lokalnih volitvah 2006 prejemale dotacije iz državnega in občinskih proračunov. Vendar pa v resnici te dotacije niso prinesle prav veliko »plusa« na strani prihodkov, saj je Aktivna Slovenija »prinesla s seboj« tudi nekaj kreditov.

Priloga B: Intervju s Pavlom Gantarjem, nekdanjim predsednikom stranke Zares

1. *Kateri so bili glavni motivi za ustanovitev stranke Zares? Katere so bile ključne vrednote stranke?*

Temeljni motiv za ustanovitev stranke Zares je bilo odpiranje političnega prostora. V sredini prejšnjega desetletja se je zdelo, da se je svet institucionalne in strankarske

politike zaprl in da se pobude in ideje iz civilne družbe le stežka prebijajo na institucionalni politični oder. Ideja nove politike je bila odpreti politiko za ljudi, ki so družbeno angažirani, niso pa mogli svojih idej politično artikulirati. Z današnjega gledišča je prav paradoksalno, kako se je ideja nove politike in novih ljudi ob zadnjih volitvah spremenila v ideološki slogan, predvsem pri SMC, ki mu je omogočila tudi zmago.

V vrednostnem smislu je Zares zagovarjala socialno liberalno pozicijo, ki se dobro izraža v programu stranke za volitve 2008 in vam jo kar prilagam.

2. Kako je organizacija stranke vplivala na rezultate parlamentarnih volitev leta 2008? Ali se je organizacijsko stranka po tem obdobju spreminjala?

Ob volitvah 2008 je bila stranka stara že leto dni, zato je v tem času, tudi zaradi nekaterih izkušenih ljudi, že uspela postaviti osnovno organizacijsko strukturo, ki ji je omogočala, da glede organizacije pri volitvah ni imela večjih težav. Tudi pozneje se osnovna organizacijska struktura stranke ni kaj dosti spreminjala.

3. Kako je bila stranka organizirana na lokalnem nivoju?

Na lokalni ravni smo imeli občinske oz. mestne odbore v več kot polovici občin. V majhnih občinah, kjer nismo imeli občinskih odborov, je skrb za članstvo in lokalno prisotnost prevzel pokrajinski odbor.

4. Kakšne skupine, odbori, frakcije ipd. so delovali v okviru stranke? Ali je obstajalo centralizirano vodenje in financiranje teh skupin ali so delovale avtonomno?

V stranki je na državnem nivoju delovalo več programskih odborov, ki so pokrivali vsa področja javne politike od gospodarstva do kulture. Pomembno vlogo pri delu odborov so imeli strankini poslanci.

Frakcije v statutu niso bile predvidene, ampak tudi ne prepovedane. Lahko pa bi trdili, da so bile bolj kot ne »situacijske« – se pravi, ob posameznih problemih so se v stranki povezovali tisti, ki o teh problemih podobno razmišljajo. Zato so bile te frakcije neformalne in zelo fluidne.

Odbori so delovali avtonomno, posebnega financiranja pa ni bilo. Oziroma so bili financirani iz skupnih virov.

5. *Kateri so bili viri financiranja stranke? Ali se je struktura finančnih virov v vseh letih delovanja spreminjala in kako?*

Sam se s financami v stranki nisem ukvarjal. Kolikor vem, je bil glavni vir prihodkov subvencija iz proračuna glede na število poslancev v Državnem zboru, pa tudi sredstva za financiranje poslanske skupine, kadar se je njena dejavnost prekrivala s strankarsko. Drugi viri, kot so članarina, individualni prispevki in prispevki pravnih oseb (dokler so bili dovoljeni), so bili zanemarljivi – razen v primeru volilnih kampanj, ko se je njihov delež povečal. Struktura financiranja se je spremenila zaradi prepovedi financiranja strank s strani pravnih oseb. Vendar to ni imelo velikega vpliva.

6. *Ali ste občutili strukturne pomanjkljivosti ter pomanjkanje resursov pri delovanju stranke in kako je to vplivalo na delovanje stranke?*

Omejeni finančni viri so bili gotovo ovira za bolj aktivno in prepoznavno delovanje na terenu. Predvsem smo čutili pomanjkanje profesionalno zaposlenih aktivistov in organizatorjev v stranki.

7. *Ali vidite kakšne prednosti starejših strank, ki so že dlje časa v slovenskem političnem prostoru?*

Stare stranke imajo prednost, če jim uspe ohraniti gosto strankarsko mrežo lokalnih odborov in pripadnost stranki. Sicer pa imajo vsaj začetno prednost tudi na hitro ustanovljene nove stranke, če uspejo zajahati val pričakovanj nad starimi strankami razočaranih volivcev.

8. *Katere kriterije ste uporabljali pri izbiri kandidatov na volilnih listah (na lokalnem in državnem nivoju)? V kolikšni meri so bili lokalni odbori avtonomni pri izbiri kandidatov?*

Za potencialne kandidate ni bilo nujno, da so člani stranke. Seveda pa so morali sprejeti volilni program in temeljne usmeritve stranke. Za državnozbornske volitve so lokalni odbori lahko predlagali kandidate, vendar je končna odločitev pripadala Svetu stranke na državni ravni. Kar zadeva lokalne volitve, so bili pri postavljanju kandidatov povsem avtonomni.

Priloga C: Intervju z Andrejo Škrabec, nekdanjo predsednico občinskega odbora osrednjeslovenske regije stranke Zares

1. Ali ste občutili strukturne pomanjkljivosti in pomanjkanje resursov pri delovanju stranke ter kako je to vplivalo na delovanje stranke?

Stranka je bila strukturno dobro organizirana, pokrivala je celotno področje z lokalnimi odbori, ki so se združevali skupaj v pokrajinske odbore. Vsak od odborov je bil pri delovanju samostojen, torej je deloval teritorialno na svojem področju in v ospredje postavljaj probleme, ki so se nanašali na njihovo občino. Resursov je več in bi jih opredelila po naslednjem razporedu:

- Finančni resursi – finančno stanje stranke je bilo v letih, ko se je uvrstila v Državni zbor, dobro, po izstopu iz parlamenta leta 2011 in kasneje, ko stranka ni bila več tako priljubljena, pa se je poznalo tudi pri finančnih prilivih, saj so prenekateri člani stranko zapustili (članarine), pa tudi donatorji niso bili več tako zainteresirani financirati stranke, ki ni bila več v parlamentu, poleg tega pa je donacije s strani pravnih oseb prepovedal tudi Zakon o političnih strankah. Stranke so financirane iz državnega in občinskih proračunov, višina sredstev pa je odvisna od volilnega rezultata, ki pa je bil pri naslednjih volitvah bistveno slabši od leta 2008. Po volitvah leta 2011 je stranka ostala v celoti brez financiranja iz državnega proračuna, po lokalnih volitvah leta 2014 pa skoraj v celoti tudi brez financiranja iz občinskih proračunov. Zelo pomemben problem za delovanje manjših ali novih strank je prinesla neposrečena sprememba Zakona o političnih strankah v letu 2013, ki je na eni strani zamejila možnosti financiranja manjših in novih strank, na drugi strani pa ni ponudila prav nobene spodbude ali nadomestila za izgubo finančnih resursov.
- Izobraževanje – v celotnem obdobju obstoja stranke je bilo zelo dobro poskrbljeno za izobraževanje kadrov, hkrati pa so se v stranki Zares združevali že visoko izobraženi in strokovno dobro podkovani kadri. Osebno mi je bil ta segment delovanja stranke najbolj pri srcu, pridobili smo veliko znanja s področja vodenja in upravljanja stranke kot tudi dober vpogled v delovanje političnega sistema v državi.
- Kadri – na začetku je bila stranka kadrovske zelo dobro zastopana, po izhodu stranke iz parlamenta in po slabem volilnem rezultatu na naslednjih volitvah pa

se je zmanjševalo število članov, kar je posledično pomenilo slabše delovanje občinskih odborov in povečevalo nezadovoljstvo med člani.

Zaključujem, da je bila stranka v celotnem obdobju delovanja zelo dobro organizirana, imela je izjemno visok kadrovski potencial, finančno je bila seveda odvisna od volilnega rezultata (tako na državnozborskih kot lokalnih volitvah) in števila članov, predvsem pa je na njeno delovanje vplivala tudi javna podoba. Ko javna podoba stranke prične upadati (pa tu ne bi razpravljala o dejstvih, zakaj do tega pride), se to najprej pozna na številu članov stranke, posledično na finančnih virih, na koncu pa to vpliva na celotno funkcioniranje organizacije. Zato se mi zdi dejstvo, da stranko uradno razpustimo (med drugim smo bili prva politična stranka v samostojni Sloveniji, ki je sprejela tako odločitev), edino razumljivo, hkrati pa je to dokaz visoke zavednosti o smislu participacije na političnem področju, kajti stranka, ki nima možnosti aktivno sodelovati na političnem parketu (sposobnost vplivanja na odločitve, pojavljanje v medijskem prostoru, zagotavljanje finančnih in drugih resursov) je obsojena na životarjenje oz. je namenjena sama sebi in ne delovanju v prid širše družbe.

2. Ali vidite kakšne prednosti starejših strank, ki so že dlje časa v slovenskem političnem prostoru?

Vsekakor imajo stranke, ki so že dalj časa v političnem prostoru, določene prednosti. Predvsem bi tu izpostavila prepoznavnost tistih strank, ki imajo jasno določeno opredelitev, kakšna so njihova politična stališča (kaj zagovarjajo in kako delujejo). Zaradi tega imajo tudi neko konstantno število podpornikov, kateri so nagnjeni k temu, da se nič ne spreminja (to je za Slovenijo značilno, spremembe ravno ne navdušujejo množic), ki tako stranko načeloma popelje čez volilni prag, hkrati imajo lažji dostop do medijev, dobro razvejano lokalno mrežo in pa nek konstanten finančni priliv. Vse to je pri novonastalih strankah težko doseči, predvsem je problem obdržati volivce, saj se velika baza njih ne posveča programskim vsebinam strank, ampak bolj trenutni priljubljenosti ter medijski prepoznavnosti vodij takšnih strank, kar pa pomeni, da so bolj občutljive za vsak medijski pogrom. To se je najprej zgodilo Zaresu, kasneje pa tudi Virantovi in Jankovičevi stranki, pa še bi lahko naštevala. Po mojem prepričanju se Slovenci na volitvah odločajo ne toliko za programske vsebine stranke kot na priljubljenost in všečnost njenega voditelja, kar pomeni, da stranko enačijo z njenim voditeljem. Za primer lahko podam tri stranke: SDS, NSi in SLS.

Janša kot močan lider še vedno žanje priljubljenost med svojimi volivci in to ne glede na vse afere. Veliko težje se s tem soočata Ljudmila Novak in Marko Zidanšek, ki jima sicer ni moč očitati kakšne afere, vendar pa nimata tako močne karizme, zato je tudi priljubljenost teh dveh strank, pa ne glede na njihovo dolgo prisotnost v slovenskem političnem prostoru in jasno politično opredelitev, močno ogrožena.

Tudi v bolj razvitih demokracijah se srečujejo s podobnimi volilnimi navadami volivcev, saj je karizmatičnost vodje neke stranke tudi tam zelo pomemben faktor volilnega rezultata. Vendar v bistveno manjši meri, kot smo temu priča v Sloveniji v zadnjem desetletju. Če npr. v Nemčiji vodja stranke zaradi aferaštva odstopi, to vpliva tudi na rating stranke, a se ta z ustreznimi kadrovskimi odzivi relativno hitro lahko pobere. Pri nas pa praktično s »padcem« vodje stranke izgine s prizorišča tudi stranka. Ta ugotovitev še posebej velja za manjše stranke, čeprav na slovenskem političnem prizorišču ni več tudi nekaterih velikih zmagovalnih strank iz preteklosti.